

۳۰ ذوالقعدة - ۱۳۳۴ سنه

۱۵ سېنتابر - ۱۹۱۶ سنه

شهر آذربايجان و الوغ حادير

حسين افندي فيضخان

(باشی ۱۷ نچی عددده)

عثمانیه بو ایکی یل اثناسنده خیلی ترقی قیلمش ، سفائن حریه سی . . . . . آرتق و پادشاهده کوب عاقل آدم دیلر. منصب افتا ایچون قازاننده قرغه بولغانده قرعه کیم که کوب یولو احتمالدر؟ حاضرنده مقبول عامه بولغان آدم یوق کبی. قدیمده فتح الله بن الحسین، عبد الناصر آخوند، بایمراد مرحوم و بعده من غیر علم عبدالکریم مقبول و مسلم کل ای دیلر.

۱۸ نچی جدی ۱۸۶۲ (۱۲۷۹ نچی یل رجب).

۲۰) الی الجناب السامی والغیث الهامی! ۱۲۹۰ خامس رجب ایله مؤرخ مکتوبگر اسعد ساعتده رسیده دست تکریم بولوب صحت و عاقبت خبر کردن بی نهایت مسرور بولدق. منصب افتا آدم نصی حقنده تازه خبر یوق. ظن غالب، اورنبورخ والیسندن خبر یوقدر، کاظم بیكده هم بو خصوصده خبر یوق. دولت طرفندن کانیداتلر تعیین ایتلو مسئله سی کاغده کر مکاندر دیب ظن قیلم. ویلامینف: «حکومت طوغری اوزی بر کشینی نصب ایتو کیرهک، اقل مراتب اوزندن دورت یش کانیدات تعیین ایتوب شوئلرنگ برینی صایلاکرا دیمک کیرهک. شویله بولماسه انتخاب صورتده یاخشی کشی مفتی بولا آماز. زیراعالی همتملی ویاخشی آدم: مینی مفتی قیلکرا؟- دیب تعلق ابتاز ورشوت بیرماز اما (ابن حجج کیک) بی حیا و جاهل آدم، آخه اعانی ایله اوزینه طرفدارلر کوب تابار و آنک اسمینه شار کوب بولور. فی الواقع شار صالوچیلرنگ فائده ذاتیه لری شوندی ضعیف کشی صایلامقده در. چونکه اولاً: صایلاوچیلر آنی صایلامقلری ایله آنک اوسته تارادای منت قوبالر. ثانیا کیه چکده برر عیلمی بولسه رشوت پرور قورتولمقنی امید ایتلر. عالی همت و مستحق

۱۹) بو کونلرده امر وزیر ایله ابواللحیه. أیمة محلات حقنده بر لایحه تألیف قیلوب تقدیم ایتدی. آنلرنگ عددرینی بر آز کیم قیلوب، مطالب دیوانیه دن معاف بولمقلری و امتحانلری هر بر ناحیه نگ بر رئیس و محکمه سی بولوب شونده بولو، آخوندلر بالفعل صاحب المدرسه و التلامذ آراسندن انتخاب ایتلو، صدرنشین مجمع. پس نشینلر کبک هر دورت سنده تبدیل و اقل المراتب ۷۰-۸۰ قدر کیمسه طرفندن انتخاب ایتولوب مونده تیار مداخله ایتماو کبک شیلردن عبارتدر. اول طرفلرده نیندی خبرلر بار؟ غوغالر باصلدیمی؟ بزم عماد الدین محی الشریعه و نظام الدولة و عضد الملة، نی قیلوب یا تادر؟ او یله نمادیمی و یا که برر محله که تعیین ایتولمادیمی؟ تاریخگر قانق سنه لر که یتدی؟ قازان تاریخی ایلمکاری باریمی؟ اگرده دخی بر آز آرتدرغان بولسه کز مونده باصدمق ممکن ایدی. علما و اعیان قازان تراجمی بولسه هم باصدمق ممکن. عربی مختصر تاریخگرنی عربی حالنده یا که تورکی که ترجمه ایتوب باصدرساق قلاوی بولور؟ دخی بر قدر تفصیل ایتولسه نیچوک بولور؟ خلفانگ، آل سلجوق، آل سامان، آل سبکتکین، آل خوارزم و عثمانیلر تاریخ ولادت، تاریخ جلوس و وفاتلری حقنده جدول توزولسه و بعض تبدلات و وقایع درج اولنسه الحاصل اول کتابنی ایکی قسم ایتوب بری و قایع و تراجم احوال ملوک حقنده بولوب ایکنجیسی تراجم علما قیلنسه یک مفید تألیف بولور ایدی. بو طرفلر الحمد لله طنج. دولت

آدملر، آنلرنک منتلرنی موینلرینه آمازلر و عییلی آدملرنی قور تولمقده رشوت یولینه کرمالر. بو اش کوب تجربه قیلنمشدر» دیب ویس دیریکتورگه سویله وینی میگا حکایت قیلدی. اوشبو خبر فازانده هم منتشر بولسه عجب توکل. بزم مخدوم ایشان پری، ایشان جهالتنه احوالی پریشان اولمش. موندن هم مریدینه ده پریشانلق بولمشدر. مخدومنگ تاوشی آچلدیغینه ییک شادلانامز، خدای تعالی تمام سلامتک بیرسون! گرچه مخدوم بولسه ده علمی یاخشی، بزگه قاراغانده بیگره کده یاخشی! بزم ایشان ملا حبیب الله مخدوم، خدای تلاب «صباچای» غه قایتسه یاغمزده بر مقتدا و عالمپناه بولاچق ایمش. چونکه میشار طائفه سی «ایشان» آتالغان ذاتلرغه ییک مخلص بولالر. مرحوم «اوری» حبیب الله ایشاننگ آیاق باسقان یرلرنی اوبه لر و «اوری» غه بارغانلرنده قیرینگ توپراقلرنی آشیر ایمش. بزم طرفمزنک اکثری «قولاتی» جعفر ایشانغه مخلص ایدلر. ملا حبیب الله بختینه اول هم اونکان یل مرحوم بولوبدر. شمعی کرسیسی فارغ، کیلسونده اوطورسون یاخشی کسب و کار ایثار. «اورنبورغ» ده بولغان غریغورینی بزم دارالفنونگه پروفسور قیلدیلر. عموما مشرق تاریخنی درس قیله جق، اوز صنعتینی یان بلمیدر، کوردم، خواقین اترک و سزنگ حقکرده سوز چیقغانده: «یاکی وقتلرده مطلع بولدم. روم عالملرندن و موندن ۱۵۰ یل مقدم وفات ایتمکان منجم باش دیب معروف کیمسه نگ خواقین حقنده تاریخی بار ایکان، بو آدم معتمد القول بر ذاتدر، البته انابتی یرلردن آلمشدر، زیرا بزگه معلوم توکل کتابلر مشرقده کوبدر» دیدی. «اسلامده بولغان کتبخانه لرنک کتابلرنی بر یرگه جیبوب اذن عام بولاچق عمومی بر کتبخانه وجودگه کیتوررگه نیت قیله لر ایمش» دیدیکمده: «کاشکی شولای بولسه ایدی! اول وقت بلکه فهرستی باصور و مونگ سببندن دنیاغه ییک کوب کتاب چیقار و علمگه کوب خدمت ایلمگان بولور ایدی» دیدی. «مملکت بلغار خصوصاً قریه لر، نه اصلاوان و نه تورک بلکه فین بولمق کیره ک» دیب سویلاگان فکرمنی سزلر قبول کوزگان ایدر. (البته آرانلرنده تورکار بولمش بلکه طائفه متقلبه تورکار بولمقی قریب). اوشبو فکرمنی غریغورینیگه هم سویله دم، اولده معقول کوردی. اوزنک اولگی رأیندن قایتمش ایمش. اول زمانه لرنک تاریخلرنی تمییش سوکنده آنلرنک اصلاوان بولولری مستبعد دیه در (سزده کی رساله سنده اصلاوان بولمقلرنی ترجیح ایتمشدر). و: «فینلرنک عادتلری اصلاوانلر عادتلرینه یاقین چونکه هر ایکسی قش، قاتیغ بولا طورغان یرلرده، اورمان آرانلرنده غی طائفه لردن» دی، باشقردلرنک فینلر بولولرنده شبهه یوق، کویاکه بقایابی خزر،

داغستان اطرافنده قات قات اوله رق عربلردن منهزم بولغانلرنده «ایدل» بوینجه یوقاری اوله شکان بولمقلر کیره ک. جامع التواریخ روایتینه کوره اترک قیچاق، بحر خزر کنارینه قدر جابلوب، آندن «ایدل» ایله اورله ب فینلرنی مقصور ایدرک «بلغار» ده حکومت قیلغان بولسه لر ممکن. چونکه فین تلی ایله تورک تلی آراسنده مناسبت بار. ملت غالبه که: تورکدر مسلمان بولغانلرنده و آنلر واسطه سی ایله فینلرگه ده دین اسلام کر دیکنده تدریجا فین تلی تورکیگه آماشمنش بولمق کیره ک، نیتکه باشقردلرده و مسلمان فینلرده. اگر تاو یاغینی چواشلر و قازان آرتینی چیرمشر دیسه ک. اما اسلام قبول ایتمگان فینلر (حاضرگی چواش و چیرمشر) اوز تلاری ایله قالسه لرده «تورکی» لک ییک کوب. حتی چواش تلنی تورک تلندن اوزگه تل دیمکده مشکل. یاقین آرانلرده چواش لغتی کتابی آلم. آندن معلوم بولادیرک: نائمه ارباع - سوزلری «تورکی» در. لکن تورکی مولد بولغانلقلر ندن کوب حرفلر تحریف ایقولمش. مثلاً «ز» حرفی همیشه «ر» تلفظ قیلنه مثلاً حرف نی بولغان «ماز» (فی قولنا بارماز، کیلماز) آنلرده همیشه «مار» صورتده جوز، سیکز، توقز کلهری جور. سیکر، توقر صورتده استعمال قیلنه لر و غیر ذلک. اما چیرمش تلنده ثلث قدریسی «تورکی» بولوب باشقه سی فینی در. «شرح الاثار للطحجای» تابوب ایمشسز. مبارک بولسون! عجب تبرک کتابدر، انتقاع میسر ایتمک خدا سزنی اجتهاد درجه سینه یتکرسن! بز اوشبو تبرک نوغای یرمزنی یوقه غنه یامانلیمز. مونه نیندی عزیز کتابلر تابولادر! ظن فقیر اوزره جارقتق «میشار» طائفه سی هم فینلردن بولسه لرده «موقشی» لرغه قریبلردر. روسیه نگ تواریخ قدیمه سنده موقشی، میشار بری آرتندن بری ذکر ایقولنده در. چواش و چیرمیش ایسه اوزلرینه برگه ذکر ایقولنده لر. میشار طائفه سی، عموما ساراتوف میشارلری موقشی قیافتلوردر، حرکت و رفتارلری ده موقشی طائفه سینه اوخشایددر. خدا تله سه بو یل قسطنطنیه گه بارمق فکری قلمده جولان قیله در. اوزگردن خط آلمی طوروب ایدی خط یازمام. الحقیق حسین بن فیضخان.

۲۷ رجب ۱۲۸۰ سنه. (۱۸۶۳ نچی یل دیکابر ۲۷).
 (۲۱) بجناب سامی القاب کرامیا استاد مکرمه. الحاج سلیم کری میرزا کیلگان کون ایله فقیرنی چاقرتوب سزدن سلام تبلیغ ایتمی. منصب افتا طوغروسنده یراقدنغنه سویله شدک. مونده کوب کشیلر شول خصوصده کیلگان دیب اویلاقلرندن بز هم شولای اویلاقد. ابن خلدونتنگ: «آل برمک نکبته سبب جعفر ایله عباسه واقعه سی بولدی» دیگان سوزنی انکاری میفی ییک اعجاب ایته. موندی یرلری ایچون فقیرنی بی نه یایه مسرور

قیلیدی. الله اعلم سزنگ رغبتگر اصل تاریخی بولسه کیرهك. مقدمه سینک بهاسی ۱۲ صوم. شرح الاثار للطحاوی خوب مطالعه قیلغان بولورسز، امیدگر که موافقی تابلدی؟

۱۵ شعبان ۱۲۸۰ سنه (۱۸۶۴ نجی یل ۱۷ ینوار).

(۲۲) استاد مکرم و نحیرا فحیم! منصب افتا حقنده بولغان احوال کاکان. اورنبورغ والیسینه اوچ دفعه یازلنوب هنوز جواب یوقدر. آخر دفعه سنده: «سامارده غراژدانسکی غوپر ناتوردن جواب آغانم یوق» دیب یازغان. الله اعلم آنک یتنی اشنی شولای تارتوب آخرنده تفکیوفنی قویمق شیکلی. تفکیوف اوزی ده مونده (پیترده)، اول خصوصه اوشبو خبرلرنی بلمکدن آرتق اشی کورلمادی. بزگه ایتماینچه اوزی ایچون طریشقاندر، واسطه قویغاندر دیب ده اولیلامیم. لکن اوزینگ مفتی بولورغه یتنی بار، اما طریشوب یورمکنی اوز اوستینه آلماسه کیرهك. آنک اصل غرضی اینسینی مونده مکتب که بیرمک ایدی. کوب همت ایتدی، کشیلر ایله مدرسه حقنده سویله شدی. بو خصوص الله اعلم سزگه معقول بولماغاندر، چونکه جوابگر بولمادی. فقیر بو خصوصه کوب سی ایتدم و کوب کشیلر ایله کیکاش قیلدق. آخرنده بز تفکیوف ایله بویله معقول کوردک: قازانده بر مدرسه آچلور. مدرسه ننگ بتون حاجت نرسه لری مکمل بولور. درس کتابلری آراسدن تمه و جندی کبک معناسز و یوش اثرلر چیقارلور. علوم شرعیه و عربیه که اعتنا قیلوب درسلر اصول و نظام اوزرنده بولور. شاگردلر صنفلرغه آیرلور. شاگردلرنگ آداب و رسملرنی بتون حرکات و جنبشلرنی نظارت ایتار ایچون مخصوص ناظر بولور. درس کتابلری شاگردلرنگ اوزلرینه آلتوب بیرلور. حتم ایتکانلرندن صولگ مدرسه ده قالدورغه بیک ذکیلرینه کنه رخصت بیرلوب باشقه لری حتم ایتولری ایله مدرسه دن چیقارغه مجبور بولورلر. یا کئی بولنه چق شاگردلر امتحان ایله کنه قبول ایتلورلر. روسیه ننگ حسن ظن و مساعدده سینی استحصال ایچون روس تلی، جغرافیا و بعض هندسه روسچه اوقولور. یوقسه دولت اعانت ایتاز، خصوصاً روسچه تل اوقولماغانده موندی مدرسه نی آچارغه رخصت ده بیرماز. لکن بز اولده تمام غمنازیه علملرنی اوکره توب، غمنازیه شاگردلری و معلملری فائده لنگان امتیاز ایله فائده لیمک یولینی اساس ایتوب طوتقان ایدک، صوگره اول فکردن قایتدق. آنک فائده سی یوق ایتمش. زیرا اوز آرامزده فن اوقوتورلق مستعد آدملرمن یوق، بنا علیه روسلق مدرسه لرمزنگ ایچلرینه کرمک لازم بولور و هو خلف شونگ ایچون روس تلینی یاخشی بلنسه بزنگ ایچون کفایت ایتار. سلیم گری میرزا آپریل باشنده مسقواغه کیتدی. آندن خان کیرمان باراچق. مای باشلرنده شاید قازانده

بولور. بو خصوصه سزنگ ایله کیکاش قیلسه کیرهك. اگرده بو فکر قازانده مقبول بولورلق بولسه سلیم گری حاجی بلنکه مین بارغانه قدر قازانده طورر. موندی مدرسه صالغان تقدیرده نکاحدن جیولاجق آچه لردن اعانت بیره چکلر. الحاصل دولت طرفندن مساعده بولاجق، بو اشنی مونده بولغانلر بیک معقول کوره لر. عقائد صحیحه نی لازمنچه اوکر تلگاندن و سائر علومنی علی وجه الاتقان تدریس ایتولگاندن صولگ روس تلی اوقوتمقدن نیچون قورقولور؟ خصوصاً اگرده مدرسه مز شولای بولسه اول وقتده دوخاونوی صوبرایه تحت نظرنده بولور، بلنکه دائما شولای قالور. اول وقتده روسلر بزم اشلمز که قاتشمازلر. بزم صاناشوب یاتقان اشمز بودر. لکن یوقاروده آیتولمش مداخل ایله فائده لنور که ولو ضعیف بولسون بر روایت ایله شریعتده مساع بولورمی؟ مونگ اوزگه ضررلری یوقمی؟ افکار عامه موگا قارشو طورمازمی؟ مین مونی روس عالملرندن بر نیچه کشیلر ایله سویله شم. آنلر معقول کوره لر. حاجی افتدی بو اش موقوف بولغان حتی معارف وزیر ایله ده سویله شمکچی بولوب طورادر. «بو طرفده مانع بولمازانی معلوم بولسه استاد حارث مخدوم که یازارم (آنی عاقل معرفتی دیب مدح ایتوب ورع بارد صاحبی توگل دی) و سین قازانده شهاب الدین حضرت ایله شاهی حضرت که یاز. اول کشیلر مصالحت کورسه لرم موندن (پیتردن) هم قازاندن اش باشلارمز» دی. سز بو طرغروده تأمل ایتوب قارا گر! بلغار تاریخینه دائر پیتربورغ آقادی میه سی عالمی فرین ننگ بر مجموعه سی بار ایتمش. غریغوریف آندن انتخاب قیلمش. بلغار اهالیسی طرفندن قیلغان دعوی باطلدر. زیرا عربلرنگ صقلاب و صقالبه دیگانلری اشقرالوجا معناسنده بولغانلقدن مونلر «فین» و یا که فین، اصلاوان و تورکدن اعم بولمقلری آگلاشلور. ثانیاً آنک ذکر ایتکان عادتلری فینلرده ده بار. لکن غریغوریف حاضرنده بو سوزندن قایتمشدر. فقیر، مختصر بر تحریر یازدم. آنده طائفه قلیله متغلبه اتراک و طائفه کثیره مغلوبه فینلر ایدیکینه ذاهب بولدم. فرین بر کتابدن: «وسائلهم سائل من ای الامم اتم وما بلغار؟ قالوا نحن قوه متولدون بین الترتک والصقالبه» دیب نقل قیله در. بو سوز، طوغریدن طوغری بزم رایمزی مؤیددر. معنای «بلغار» بولغانمقدن محاط معناسنده در. یعنی تورک و فیندن مختلط بر قوم دیمکدر. الحقیق حسین بن فیضخان.

۴ نجی حمل ۱۲۸۰ نجی یل. (۱۸۶۴ نجی یل ذوالقنده)

(۲۳) الی الاستاذ الاجل الاوحدی. جناب عزتگردن کوب

بی ادبلك بولسه ده رجا بودر: نینا صلی الله علیه و السلام آخر عمرنده اسرائیلیاتی، اوقومق و مطالعه ایتمک حقنده اذن ایتدی

ديگان حديثى تابوب ايكنجى، ابن سينا، فلسفه نى مكدن بر كه گنه و آنى ده انتخاب ايله گنه او قومتق كيرهك، ديمش وصيتنى بعبارتهما يازوب ييارسه كز ايدى. كذلك زيد بن ثابت غه لسان يهودنى او كرنور كه قوشووى مشكاة المصابيح مجلدنده تابلمادىمى؛ لکن مين مونى مونده اوزمه قارارم. رساله مزنى دخى بر آز قاراب باصدمرق كيرهك ايدى. ابن المقاتيح نى كوردم. منصب افتا طوغروسنده بر آيدن صوك مينيستر كه عرض ايتولنور ديدى. بزم غياث مخدوم اشلىرى نيچوك؟ امامت منصينه كره آلمادىمى؟ نجيب، بخاراده چروب قالماسه يارار ايدى. مين بو رساله ده تتمه او قوچيلر غه كوب طعنه قيلمقچى بولام. بارى بر سو كسه لر سو كسونلر. عبدالله جان ديگان او كز مكاربه ده آپاقوفده آشه تيمر يوللردن سوز چيقعاندده: «بو زمانده مجتهد بولسه ايدى، قصر صلاتى جائز كورماز ايدى» ديدى. مين: «وان كنتم مرضى او على سفر. (١)» قصر وجوبنده نص بولسه، خلاف نص نيچوك اجتهاد درست بولور؟ ديدم. موگا قارشو: «مشقت يوق شول» ديدى. مين: «موندى طوغرولرده حكمت جنس كه نظرا اعتبار قيلنه. فرد كه توگل، بو بر ايكي شهر آراسنده يول راحت و مشقتسز بولسه نيچه مك شهرلر آراسنده غى يوللر همان ايسكيچه و مشقتلى» ديدم. موگا قارشو سوز آيتمادى. تاريخكز مك كه يتمايمى؟ خدائى تبارك و تعالى انمام قيلور غه ميسر ايتسون! «خواقين اتراك» حقنده يازغانكزنى، بازدر و ممكن بولسه فقير كه ده منت قيلمقكزنى رجا ايتهم.

١٨٦٤ نچى يل ٢١ نچى ميزان. (١٢٨١ نچى يل ٢ جمادى الاولى) (٢٤) استاد اكرم! بو طرفده ياكي خبرلر يوق. منصب افتاغه كشى تعين ايتمكارى حقنده هم خبر يوق. كاظم بيكده بلميدر. الله اعلم بو كونلرده اول اش قارالا طورغاندر. بازاعدا و معاند بن نك قوتوروب يورمكارلردن و آندى باطل سوزلردن مين كوب آزرده بولمام، چونكه ازدر ايله قيلم. آنلر تكفير قيلمق ايله معاذ الله بن كافر بولمام. اشهدان لا اله الا الله و اشهدان محمدا عبده و رسوله. وما جاء به محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم من الله تعالى آمنت به و قبلت جميع احكامه. معاشمده آنلر نك حسن ظنرينه و اعانتلرينه احتياج يوق. مينم بو مدرسه خصوصنده بولغان ظنم آنلر تقيدن اصابتلوردهك ديب بلهم. آنلر نك تيلرولرى كوندن كون اوشبو ظنمى تقويه قيله در. لکن بو خصوصده سزلرنى قاتشدروب، سزلر كه افترا قيلولرى ايچون او كغاييسزلانام. بو اش حقنده سز نك رايكز قانغى

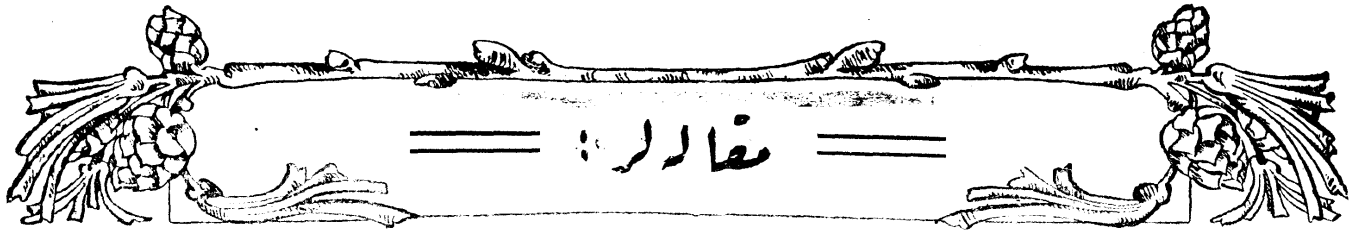
(١) درستی «واذا ضربتم في الارض...»

نساء، ١٠٢. شورا.

طرفده ايكانلگينى هيچ كيم كه ايتولگانى يوق ايدى. مگرده حاجى ميرزاغه يازدم: «داملا، اوز كهر سويل طورغان نرسه لر نك هيچ برندن قورقمى بلهك روسلر ايله اختلاط كوب بولور و آنلر نك طبيعيات، رياضته بزدن تفوقلرى كورلوب آنلر غه حسن ظن آرتق كيلو لازم بولور ديه در. فى الواقع بو اعتراض موجه در» ديب. بو بر ايكي آيدن بيرلى لسانمز بولغان توركى تالينك قواعد صرفيه و نحو به سيني شاگردلر مز ايچون روسچه يازوب شغلله ندم. هفته اون كوندن ختام بولسه كيرهك. موندن صوك بلا واسطه رساله معهوده نى تبويض قيلور غه طوتنام. جنا بگردن رجا بودر: تكفير بابنده احتياط لزومى حقنده بولغان رساله كزنى مع النقول يورمكاردر. شيخ وصيتنى تابماد كز مى؟ آنى ييارمكار هم اميد در. «قشبار» مدرسه سينه كيلگان نو مسلمان غه مؤمن به تعليم ايتار كه طريشقان قيللندن: المدعى ثابت والافتة يسه ثابت نى او كره تهر و هر قايدده بارسه لر شونى كله شهادت بك عزيز طوتوب تكرر قيله لر. اول ملالرينك اكرتري بدخو، نادان و حرام خورلردر. مدرسه لرده فقه او قومق يوق مرتبه سنده در. ختم قرآن اجره لر نى بيك حلال كوروب آللر. خلاف سنت و غلط باصوب يورمكارده بولغان مصحف شريف نسخه لر نيه كوزلرى توشمادى. داملا شهاب الدين بو طوغرورده دقت ايله تصحيح ايتيه باشلاغاچ «قرآنى تحريف ايتيه در» ديب خلقنى قوتور تور غه كرشديلر. فصول سته نك بلا عذر تقليد جائز توگل، تقليد قيلنغانده كيم كه تقليد ايتونى بلور كه و آنى بلوده نه كبي دستور توتار غه تيوشلى ايكانلگينى زياده ايتمكچى بولام. حيف مشكاتدن نقل، خطاميدر؟ برر شاگردكز كه حواله قيلوب قاراتوب چيقارسه كز بولمازمى؟ اول بز كه بيك قوى آلت ايدى، شاگردلر كز نك رياضيات ايله مشغوللرى بار ايمش. بارك الله! بوده بر شريف علمدر. مفتى صايلامق مسئله سى نيچوك بولوب قالدى؟ اول طرفده يازغان كاغلدر كوب. حسين بن فيضخان.

٣ نچى جمادى الثانيه ١٢٨١ سنه. (١٨٦٤ نچى يل ٢٢ اوكتابر).

ربا حقنده

ربای نسبیہ (۱)

بوغاروده مذکور « لا یناق الرهن وهو ممن رهنه له غنمه وعلیه غرمه » حدیثی، مونه شول مرتهنگه تابشرلماغان یا که غیر منقول (یورت، یر کبی) رهنلر حقنده در. شول حدیثدن مقصد؛ فقیهلرناک دیدیگی کبک «رهنه یرلگن نرسدن توغان بالار، یمشله همده آنک نفقه سی راهن - رهنه یروچی کشیگه - در» گنه توگل، بلکه بزنگ دیدگمز کبک رهنناک بوتون منافی همده بار کبک مصارفی راهن اوزره رینه در. زیره بو رهن مرتهن قولینه تابشراماغاندر. بو رهنه یورت - یر کبک غیر منقول ملکدرده حیوانات و جهاز کبک منقول ملکدرده کره در. «الرهن مرکوب و محلوب» خبری ایسه رهنه یرلگن و مرتهن قولینه بالفعل تابشرلماغان بولوب اتلانورغه ممکن بولغان آت، ده وه، ایشه کبک حیوانلرغه همده صاوب سوتی ایله فائده له نورگه ممکن بولغان صیر، که جه، قوی کبک حیوانلرغه خاصدر (۱). مونه بو خبرنی، رهننی رهنه یروچی اتلانور، یا که آنلرناک سوتی ایله فائده له نور دیب تفسیر ایتوب بولمی. زیره شول خبرنی بو رهنناک مرتهنگه تابشرلماغان صورتلرگه باشقه بر صورتکه حمل ممکن توگل. ایندی بو حیوانلر مرتهن قولنده ایکن رهنه یروچینگ آنلرده استه که تنجه تصرف ایتووی قبض که منافیدر. بناء علیه رهنه یرلگن حیوانلردن مرتهنگه اتلانوب یا که سوتلری به نائده له نووی درستدر معناسنده در. شارع کریم حضرتلرناک بو نوع رهنلرله مرتهنگه فائده له نوون درست کورووی ایکی طرفقه ده عائد بر مصلحتنی ملاحظه قیاب بولسه کیره ک. واقعا بر آدم، آت یا که صیر آصری ایکن؛ آنک مقصدی برندن اتلانوب جیگوب، ایکنچی سندن سوتن صاوب فائده له نو اوچوندر. بر آدم شول حیوانلرناک رهنه یرسه و آنلرناک تریه سی به

(*) باشی ۱۷ نجی عددده.

(۱) غیر منقول ملک رهنه صالئوب بالفعل مرتهنگه تابشرلماغان بولسه ده یا که منقول بولوبده حیوانه باشقه نرسه بولسه. آنلردن مرتهنگه نائده له نووی درست توگلدر. زیره شول خبر، مرکوب، محلوب قرینلری به حیوانلرغه خاصدر. باشقه تعدیله قیلناس. ذ.

مشغول بولوب یورو البته آنک اوچون غایت بیوک مشقتدر. حالبوکه شول مشقتی مقابله آنلردن تیوشنجه فائده له نمک ممکن توگلدر. زیره آنلرناک اتلانمق اوزی استه که تنجه صاومق منقول ملک بولغانغه قبضه منافیدر. بناء علیه بر آدم رهنه شول نوع حیوانلرناک قبول ایته و آنلرناک قبض ایته ایکن آنلرناک مصارفنده قبول ایته رگه تیوشدر. ایندی آنلرغه مصرف - راصخود توتقاج، شول راصخودی مقابله آنلردن مشروع بولغان یول به فائده له نوده درست بولور. بو اورنده هیچ بر ظلم یوقدر.

حدیثلرناک ظاهرینه قاراب شول یول به تأویل ایتمکنده سوگنی حدیثنی فقیهلرناک تحریف ایتووی کبک تحریف ایتودن ده سلامت قالورمز. شارع کریم حضرتلرناک مقصدینه ده موافقت ایتمک بولورمز (۱).

ایندی بزنگ شول اورنغه قدر سویله گن سوزلرمزدن فقیهلرناک رهن حقنده غی خطالری آچق آکلانغان، آنلرناک هر رهن اوچون قبض شرط دیگن سوزلرناک بطلانی ظاهر بولغان بولسه کیره ک.

مونه شارع کریم حضرتلرناک بورچ وقتنده رهن - زالوق مسئله سینه قاراشنی و قرآن کریمناک یاینه کوره هیچ بر نورلی رهندن مرتهنگه فائده له نووی درست توگل، باری بو حکمدن رهنه یرلگن حیوانلرغه مستثنا. رهنده سفردن باشقه وقتلرده قبض شرط توگلدر دیمکدن عبارتدر.

اسلامناک شول قانونی غایت عادلدر. فقیر آدملرناک حالینه ده، مال خواجهلرناک حالینه ده موافقدر. شول قانونلرناک اقتضاسینه کوره، مال خواجهلرناک رهن واسطه سی به فقیرلرناک ماللارن ظلما آشاو یوللری قابلانغان بولور.

رهن حقنده واق بورچ جمعیتلرناک نظاملری ده، بانق معاملهلری ده قرآن کریمناک شول تعلیماتینه موافقدر.

(۱) ذاتا شول خبرناک ابن ماجه جلد ۲ صحیفه ۴۴ مذکور بولغانی بزنگ شول دعوازناک درستلگینه یک آچق دلالت ایته در خبر بودر: «عن لیبی هریره قال: قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: الظهر یرکب اذا کان مرهونا ولبن الدر یشرب اذا کان مرهونا وعلی الذی یرکب و یشرب نقتته». فقط شول خبرده رهنناک مصارفی آنلردن فائده له نوچی اوستنده بولویچلیغی سویله نکه ندر. ذاکر.

صوم توله رکه تيوش بولا.

مونه شول نوع ربا بيك كوب فقيرلرني بوتونله ي اشدن چغاروب مال خواجيهينه بوتون بالالري بله قول بولوب توشهره گه مجبور ايتيه ايدى . شبهه يوق ، شول نوع ربا ظلمدر . فقيرننگ آورلقغه توشولرندن فائدهله نوب قالدور . شونگ اوچون شريعت اسلاميه شول نوع رباني غايت درجهده قاتيلق بله طيدى . هامانده شول ربادن صافلانماوچيلرني اسلام قرده شلگندن چغاروب محاربه اعلان ايتدى . مه گيگيلك جهنم بله تهديد ايتدى . اوزلرن كافر اتادى .

بورباني حرام ايتوب نازل بولغان برنجي آيت كريمه «يا ايها الذين آمنوا لا تأكلوا الربا اضعافا مضاعفة واتقوا الله لعلكم تفلحون» (آل عمران - ۱۲۵) آيت كريمه سيدر . آيت كريمه ده گي «اضعافا» سوزى ضعف ننگ جمع سيدر . ضعف ، بر نرسه ننگ اوزى قدر تولوشى معنا سنده در . واحد - بر ننگ ضعف ده يردر . «مضاعفة» سوزى اسم مفعول وزمان صيغه سى بولوب زمانده زيادتنى افاده قيله در . شول آيت كريمه ننگ معناسى : وقتنى - مدتتى صوزوب - بورچ مدتتى كيچك دروب قات قات آرتق ربا آشاما كر ديمكدر .

شونده مذكور بولغان قات - قات آرتقلق رباغه نسيه ده بولورغه ممكن يوغاروده غي برنجي تصوير بكك اصل صوماغه نسيه بولورغه ده ممكن ايكنچي تصوير من بكك .

بقره سوره سنده گي ۲۷۶-۲۷۷-۲۷۸-۲۷۹-۲۸۰-۲۸۱ آيت كريمه لرى ده شولوق رباني جاهليه حقنده در . بو آيت كريمه لرننگ رباني جاهليه حقنده بولويچلنى حقنده «رباهم واق بورچ جمعيلرى» مقاله لرن انتقاد ايتدگمز وقت سوزمز اوتدى ايندى . شونلقدن اول طوغروده يا گدن قايتوب سويله ب طوررغه لزوم كوره دم . آل عمران سوره سنده گي ۱۲۵ نچي آيتنگ شول رباني جاهليه حقنده بولويچلنى اهل علم عندنده اختلاف سز بر مسئله بولغانغه اول طوغروده آرتق يازوب طورمادم .

ايندى رباني جاهليه حقنده اهل علم دن كوچرلگن بعض بر سوزلرني شول اورنده كوچريمده اصل مسئله بولغان رباني جاهليه گه باشقه رباررغه الله ننگ يارده مى بله كوچر برز .

سعيد بن جبير بله عائشه رضى الله عنها حضرتلرى رباني جاهليه حقنده سويله گان چاقلرنده مونه بولاي ديگه نلر : «انه كان يربى ويضعفه فى الدراهم الى اجل معين . ثم يزيد فى المدة بزيادة اخرى يصير تلك الدراهم الاضعاف مضاعفة بزيادة الاجل . فيكون الاضعاف فوق المضاعفة . فنزلت هذه الآية» . شول سوزننگ اقتضاسينه كوره ؛ بورچ بيروچى آدم ، اول مالن بر مقدار

ايندى بيرلگن بورچلردن اوسمك - ربا ، فائض - پروسينت اولوغه شرع شريفننگ نظرى نيدن عبارت بولوى مسئله سينه كيليك : بورچ بيروب اوسمك - ربا آل ، شرع شريفننگ - قرآن كريم ننگ قطعى دلائينه كوره بورچلرني ظلم ايتو بولغان صورته ممنوعدر . بو نوع ربا ، قرآننگ بيك آجق بياننه كوره ايسكي عصرلرده معتبر بولغان وشارع كريم لسانده رباني جاهليه اتالغان ربادر . مونه شول رباني جاهليه حقنده قطعى نهى وارد بولوب بوندن باشقه نوع اوسمك - ربارر طوغر وسنده شارع كريم سكوت ايتكك ؛ رباني جاهليه گه باشقه اوسمك - ربا حقنده كتابده سنده ده هيچ بر نورلى نص يوقدر . يعنى كتابننگ دلائينه كوره رباني جاهليه حراندر . رباني جاهليه گه باشقه استه سه كنه نيندى اوسمك - ربا بولسون (بورچ معامله سى بولماغانغه رباني تقدننگ حكى شول اورنده كرمى . آننگ حقنده ايندى سوزمز بولوب اوتدى) مسكوت عنده در . شونلقدن رباني جاهليه گه باشقه ربا مسئله سى امتنك قولينه تابشرلغان بر مسئله در . آنا رغه فائض - پروسينت تعيين ايتو ، آننگ اوچون ايبهرله چك قانونلر توزو هممى اجتماعى احوالننگ اقتضاسى ، زمان واورنلرننگ باشقه دروى بله بولا چاقددر . آننگ جوازي حقنده شرعى و علمى دليللر مز كيله چكده كورلور .

رباني جاهليه نيدن عبارت ايدى ؟

تاريخننگ شهادتى ، اهل علمننگ بياننه كوره رباني جاهليه . بورچنى كيچك درو ، بورچنك مدتتى صوزو Отсрочка اوچون فائض - پروسينتنى اولنگى پروسينت - فائضه قاراغانده آرتدوردر . مثلا بر آدم عبده غه يلغه ۷ فائض بله يوز صوم بورچ يردى . عبده بر يل تولغاندن صوكده شول يوز صومنى تولى آلمادى . بلكه تكي بورچ بيروچى بله رضالاشوب بورچنك مدتتى صوزو اوچون اولنگى ۷ فائضنى بر مثلى آرتدريغنه . يعنى بويل اوچون شول يوز صومنگ فائضنى ۱۴ صوم ايتوب توله ندى . كيله چك سنه ده ده رأس مالنى قايتاررغه ممكن بولماسه بورچ مدتتى صوزوب تاغى ده فائض آرتدريلا كيله . بو رباني جاهليه ننگ بيك قبا اصولده كيلرى ده بولا ايدى . مثلا ؛ بر آدم بر فقير گه بر قدر ربا بله ياكه ربادن باشقه اوق بر يوز صوم قدر بورچ بيره . اكر بر آي ياكه اوج آي اچنده توله مه سه بر يل تولغاچ ايكي تولوش - ايكي يوز صوم ايتوب توله ونى شرط ايتله . كيله چك بلده شول ايكي يوز صومنى تولى آلماسه فائض بولغان بر يوز صومنيغنه تولى ده بورچنك مدتتى تاغى بر يلغه صوزلا بونگ اوچون تاغى رأس مال قدر ياكه آندن ده آرتقراق فائض تعيين ايتله . اكر فائضنى ده رأس مالنى ده تولى آلماسه فائض اوچون ده اوزلرى قدر فائض تعيين ايتله يعنى كيله چك سنه اوچون ايندى دورت يوز

ربا حقه در. شرح لساننده ربای جاهلیه آتالغان شول معامله بزنگ آرمزده ربای نسیئه اسمی بله معروفدر. مونه شول ربای نسیئه نگ حرمتی قطیدر. بونگ بله معامله ایتمک هیچ بر یول بله هیچ بر وقته درست توگلددر. یعنی Отсрочка - بورچ مدتن صوزو سبیلی فائض - پراسینتی آرتدرمق شریعت اسلامیه ننگ بیانیه کوره قطعی صورتده ممنوعدر. لیکن فائض آرتدرلماغانده بورچ مدتن صوزوغنه ممنوع توگلددر. مثلا: بر آدم واق بورچ جمعیتندمی، باشقه بر مؤسسه دنمی بر نی قدر بورچ آلوده وقت یتکه چده بورچن تولی آلماسه کیله چک سنه ایچون اوتکه ن سنه ده توله گان قدر فائض - پراسینتغه توله سه شرح نظرنده بر مانع یوقدر. لیکن انسا، بورچ مدتن صوزو اوچون فائض آرتدرمق گرچه کوب بولماسه ده بزنگ آکلومزغه کوره درست توگلددر. زیره شول ماده قطعی صورتده نهی ایتمگن ربای نسیئه نگ اوزیددر.

بورچ بیروب ربای نسیئه که باشقه یوللر بله ربای فائض آلو مسئله سینه کیلگه نده:

بوتونمز که معلومدر، که زمانمزده معروف بولغان بورچلر ایکی اصلغه قایتوب قالادر. بری فقیرلک و ضرورت کوچله وی بله آلتغان بورچلر؛ ایکنچی سی فقیرلکنک کوچله وندن باشقه، نیندی بولسه بر بر فائده ای تو قصدی بله آلتغان بورچلردر.

فابریقا وزاوود قورمق، معدن چغارو وشونارغه اوخشاشلی اشلر اوچون شرکت تاسیس ایتوب، یتمه گه نینه بورچ آلو صوکنی قسمدن بولور. مثلا بر نیچه آدم جیبلوب یه شله چه باقچه سی تاسیس ایتمه کچی بولیدیلر. بوننگ اوچون ۵۰ مک صوم آقچه لازم. بو شرکتنک ۳۰ مک قدر سرمایه سی بار. تاغی ۲۰ مک صوم آقچه تابارغه کیرمک. حالبوکه شول صومانی توترلق پابجیلر تابوب بولمی. چونکه شول کسبدن فائده کیله چه گینه اوشانمیلر، یا که آندن فائده کیله چک بولسه ده بو اش ترتیبیکه سالونغانچه بایناق وقت اوتنه چک. حالبوکه شول وقته آنک آقچه سی بوش یاتوب فائده دن محروم قالا. کیلگن فائده ده اوزو کلی صورتده معلوم توکل نه لی. منه شول صورتده مذکور شرکت بورچ آلورغه مجبور بولا. بو اورنده غی بورچ هیچ بر نورلی فقر و ضرورتنگ کوچله وندن باشقه، محض فائده ای تو قصدی بله گنه آندی. مونه موندی صورتلرده واقع بولغان بورچ اوچون فائض توله مک، توله تمک اخلاق جهتندن مذموم بولماغان کبک دین و شریعتچه ده ممنوع توکل. بو نوع معامله فقیهلر نظرندن قراض - مضاربه آتالنادر. قراض معامله سی فقیهلرنگ اکثرینگ اتقاقیلده درستدر. درست فقیهلر نظرنده شول مال تلف بولغان تقدیرده عاماننگ

اوسمک - ربا بله معین مدتکه بیره. سوگره بورچ مدتن صوزوب ایکنچی زیادت - ربا تعیین ایته وشول طریقه آرتدرو بله ربا، اصل سرمایه ننگ - رأس مالنگ ضعیفی بولا ایدی. مونه شول حقه آیت کریمه نازل بولدی.

اصحاب کرامدن «زید» حضرتلری ربای جاهلیه نی مونه بولای تعریف ایته ایدی: «انما کان الربا فی الجاهلیه فی التضعیف و فی السنة یکون للرجل فضل دین فیا تیه اذ احل الاجل فیقول: تقضینی اوتزیدنی. فاذا کان عنده شیء یقضیه قضا. والا حوله الی السن التي فوق ذلك: ان كانت ابنة محاض يجعلها ابنة لبون فی السنة الثانية. ثم حقة ثم جذعة ثم ربا عیا ثم هكذا الی فوق. و فی العین یأتیه؛ فان لم یکن عنده اضغه فی العام القابل. فان لم یکن عنده اضغه ایضا. فتكون مئة فیجعلها الی القابل مئین. فان لم یکن عنده جعله اربع مئة، یضعفها لکل سنة اوقضیه. قال: فهذا قوله «لا تأکوا الربا اضعافا مضاعفة» زید حضرتلرینک شول تفسیرینه کوره ربای جاهلیه بزنگ یوغاریده غی تصویر بز بله بر در. هم ده آنک «انما کان الربا فی الجاهلیه» دیب ربانی ربای جاهلیه که حصر ای تروی، بزنگ یوقاریده دعوا ایتمگمز «عصر سعادتده و آندن اولگی عصرلرده ربای نقد معامله سی یوق ایدی» دیگن سوزمز که تاغی بر دلیل بولا آور.

امام احمد حضرتلرندن حره تنده شبهه بولماغان ربا نیندی ربا؛ دیب صوراعانلر ایکن، جوابنده «هو ان یکون له دین. فیقول له اتقزی ام تری؟ فان لم یقض، زاده فی المال وزادهذا فی الاجل» دیگن.

ابن جریر حضرتلری آل عمران سوره سنده گی ۱۲۵ نجی آیتنی تفسیر ایتمکده مونه شول سوزلرنی سوبلی: «یعنی بذلک جل ثناؤه یا ایها الذین آمنوا لا تأکوا الربا اضعافا مضاعفة فی اسلامکم بعداذ هداکم الله کما کنتم تأکلونه فی جاهلیتکم. وکان اکلهم ذلك فی جاهلیتهم ان الرجل منهم کان یکون له علی الرجل مال الی اجل. فاذا حل الاجل، طلبه من صاحبه فیقول له الذی علیه المال: اخرعنی دینک وازیدک علی مالک. فیفعلان ذلک فذلک هو الربا اضعافا مضاعفة فنها هم الله عزوجل فی اسلامهم عنه» ابن جریر حضرتلری ایسکی زمانده عقد ایتمگن ربای جاهلیه معامله سی طوغروسنده بر نی قدر واقعه لرده ذکر ایته. فقط شول نرسه لرنگ بوننگ اوچون اهمیتی بولماغانغه شول اورنده آلرنی کوچروب طوررغه لزوم کورلمه دی.

مونه کتابده حرمتی مذکور بولغان ربا، شوشی ربادر. جناب رسول حضرتلرینک حجة الوداعده «الا ان الربا الجاهلیة موضوع و اول ربا اضعه ربا عباس بن عبدالمطلب» دیگن سوزی ده شول

جوازی اوچون بزگه هیچ بر وقتده فقیهه شرط ایتکه ن شرطلرنی اعتبار ایتو لازم توگلدنر. مادام، که قراض معامله سی شارع کریم حضرت تلمی طرفندن بیان تقریر صورتنده بزگه جائز کورلگان؛ مادامکه آنک طرفندن قراضنگ جوازی اوچون فقیهه اعتبار ایتو طوریان شرطلر شرط ایتلمه کان؛ مادامکه آنک صورتی امتنگ اوز قولینه اوز اختیارینه، اوز منفعتینه موافق یولده قالدلغان بزنگده شول حریتدن فائده له نوب، قراض معامله سن اوز منفعتنر که متناسب، اجتماعی عرف و عادتارنک اقتضاسینه موافق بر یولغه قویومز لازمدر. بو اورنده شول یولده حرکت ایتودن هیچ بر مانع شرعی یوقدر. اولگی فقیهه اوز عصرلرننگ اقتضاسینه کوره قراض اوچون شول شرطلرنی قویغانلر اینکن بزده آنلرننگ یولی بله اوز عصرمنر که. اوز حیاتمنر که موافق یولغه قویارغه وشول مقصدکه ایلته چک شرطلر قویارغه کیره ک. (آخری بار).

ذاکر آبوخانف. «قوزیتسکی».

شعر:

مین اولگاج.

کیلور بر کون . . . اوله ر بو — تن . . . کیتهرمن . . .
 مقدس کوکلرمده سیر ایتهرمن . . .
 قارا تاپلی، گناهللی، شوملی یرگه
 قاراب کوکدن راحتله نب کوله رمن . . .
 کوله رمن . . . یا گفرار شونده عرش، کوک . . .
 کوتلگان بختمه شونده جیتهرمن . . .
 *
 کوزم توشهر کوب ایسه رلر جیباغان،
 اشی یوقدن، مینم قبرم قاشنده .
 اوله کسه مه ایتب حرمت، اییب باش
 او قورلر اسمی قبرم تاشنده . . .
 «اوزی بیوک، سوزی کوکدن — دیورلر :
 «نیچک آ گللامادق تری چاغنده ؟ . . .»

فتح القدیر.

توله ون شرط ایتلمه یا بوتوله می قراض فاسد بولور (مالک بله ن شافعی مذهبی شولدر). یا که شرط لغو بولوب قراض درست قالور. (امام اعظم مذهبی کبک) بزنگ سویله دگمز مسئله ده ایسه فقیهه نظر نده فاسد بولغان شول شرط کامل صورتده رعایه ایتله در. یعنی بو شرکت بورچقه آغان مالن، تله سه گنه نیندی یول بله تلف ایتسون، آنی، مطلقا مال خواه سینه توله رکه مجبوردر. آندن صوگ قراض معامله سنده امام اعظم حضرتلرنه باشقه فقیهه لرننگ اجتهادینه بنا وقت تعیین ایتوده درست توکل. یعنی قراض مؤجل درست توکل. بزنگ مسئله ده ایسه اکثر وقتده کرچه، اوزون بولسه ده، آلوغان آقچه نی خواه سینه قایتارو اوچون مدت تعیین ایتله در. آندن صوگ قراض معامله سنده فقیهه نظرینه بنا فقط فائده که گنه اورتا قلا شوب ضررنی قبول ایتمه وده بلکه ضرر ایتمه سه ده هامان یرلگان آقچه اوچون فائض — اوسمک آلب یاتو درست توکل. بزنگ مسئله ده ایسه عامللر فائده ایتسون، ایتمه سون مال خواه سینه معین مقدار اوسمک یررگه مجبوردرلر. مونه بزنگ کورسه تدگمز قراض — مضاربه مسئله سی، فقیهه رچه ده درست کورلگن قراضدن، باشلوچه، شول اوچ جهندن آیرلادر. یعنی آنلرچه قراض معامله سن بوزا طوریان شول اوچ شرنگ همه سی دیهرلک بزنگ مسئله ده رعایه ایتله در. فقط موند هیچ بر ضرر یوق. زیره شول شرطلر، شارع کریم طرفندن تیوش کورلگن، آنک بیانی و امری بله ثابت بولغان شرطلر توکل. فقیهه هر نه قدر «شول شرطلرنی قراض معامله سینگ صحقی اوچون شرطدر» دیسه لرده شرعی دلیل کیتودن کتاب بله سنتدن نص تابودن عاجزلدر. آنلرننگ شول شرطلرنی شرط قیلولری فقهی دلیللر، فقهی قواعدنک اقتضاسی بله گنه در. اول قواعد ایسه، اول زمانده فقه حکملرن استخراج اوچون اساس اعتبار ایتهرگه یاراسه ده. بزنگ زمانده ده شول قواعدنک رعایه ایتلووی لازم توگلدنر. زیره آنلرنی تقویه ایته چک نص یوقدر. یعنی آنلر، فقیهه طرفندنغنه قویغان قواعد بولغانغه، بزنگ زمانم فقیهه عصرینه بیک کوب یرا قلا شقانغه آنلرنی رعایه ایتلمه س. چونکه فقه اوچون اساس بولاجق قواعد، هیئت اجتماعی طرفندن قبول ایتلگن اجتماعی عرف، عادتلر که موافق صورتده توزولگان صورتده گنه معتبر بولور. شول وقتده غنه ایهررگه واجب بولور. بونگ کیرسنجه اجتماعی عرف، عادتلر که استناد ایتمه گن قواعد بر وقتده ده احکام فقهیه که اساس بولا آلماس. آنلرنی اساس اعتبار ایتلمه سه ده اعتباری و نظری بر نرسه گنه بولوب قالور. عملگه قویلماس. اسلام فقه سینگ مسلمانلر طرفندن بالاتفاق تاشلانوینگ بردن بر سببی شولدر. مونه قراض مسئله سی ده شول جمله دندر. آنک

انتقاد و طمن

۱۱۱

درست و حقیقی «انتقاد» - انتقاد ایتولش کشینک وظیفه سی.

بعض بر آدملر «دست انتقاد» نی فرنگلر که خاص بر کالات بله لر، آنلردن مقدم موندی بر اش بولماغانلقنی خصوصا اسلام دنیاسینک بتونلای خبرسز یاشا گانلگینی ظن ایتلر. مونلرک فکرلرینه کوره، درست انتقاد قیلو ایچون صالقون قان، تیران معلومات و آنلر اوستینه ده عقیف و ظریف هم ده تربیه لی و مهذب بولو لازم، اسلام دنیاسی ایسه موندی کشیلر نی یتیشدره آلمی. آنلرده یتشکان آدملر «طمن» و سوکشو، تحقیر واهات قیلودن باشقهنی بلمیلر، شونگ ایچون آنلر، اوز «قلت» لرینه طوغری کیلمازلک روشده سوزسویله وچیلر نی اکفار قیاورله قارشو آلار. بعض آدملرنگ «درست انتقاد» حقنده بولغان فکرلری شوشی. بز، بو فکر نی بایناق اورنلرده او قوغانمز و آز بولسه ده قولاغمز برله ایشکانمز و حال قدرنچه مدافعه ایتوبده شغلله نگانمز بار. درست، حقیقی معناسی برله بولغان «انتقاد» هر کیم قولندن کیله طورغان اش توکل. مونگ الوغ کالات غه مالک بولوبده عقیف و تربیه لی، مهذب و صالقون قانی آدملر که گنه خاص بر وظیفه ایکانلگی معلوم. لکن بو فضیلتلر فرنگلر که گنه احسان ایتلوبده باشقهلرنگ مونلردن محروم قالغانقلری برله حکم قیلو درست بولماسه کیره ک.

افراط قیلانوجیلر، وظیفه لرینی سوء تصرف ایتوجیلر، اهلیتلری بولماغان حالده اش باشنده یوروجیلر، اوز مرتبه لرندن یوقاری بولوب کورنوجیلر هر ملت و هر قومده بولورغه ممکن. بعض بر سو تصرف ایتوجیلرینی کوروبده شول ملتنگ بتونسینی توبان توشرو و بعض بر حسن تصرف صاحبیلرینی کوروبده شونلر منسوب بولغان ملتنگ بتونسینی یوقاری کوتارو عدللك، حقاق، درستیه ده «حقیقی انتقاد» توکل.

مسلمانلر قاشنده «انتقاد قیلا بلودن محروملر» دیب نیچوک حکم ایتار که یاریدر که «جرح و تعدیل» اسملی علمنی چغاروجیلر مونلر اوزلری ایدی. «انتقاد»، شوشی «جرح و تعدیل» علمینک بر بابی غنه در. مسلمان دنیاسنده بولغان «انتقاد» قاعده لری و درست انتقادلرنگ مثاللری بلنمی و کورلمی طورسه

مونگ عیبی مسلمانلرده توکل هم ده شوشی کورماوجیلک. «مسلمانلر انتقاد اصولندن خبرسزلر» دیب حکم ایتار که حق یرماسه کیره ک. حقیقی انتقاد، بو کونگی فرانسزلر، نمسه لرده دستورالمعل طوتولسه موندن منگ یلر مقدم هم آندن سوکده مسلمانلر آراسنده ده دستورالمعل طوتولدر ایدی. ابوالفرج الاصبهانینگ «اغانی» ده شاعرلر و شعرلر نی خصوصا ابو تمامنی و آنک شعرلرینی انتقاد قیلووی، تعالی ننگ «یتمه الدهر» ده متببی شعرلرینه بولغان انتقادی اورنک بولوب بورر که تیوشلی.

مرحانی حضرتلرینگ، ترجمان رحمة الله نی انتقاد قیلووی، «شورا» ده «دینی و اجتماعی مسئلهلر» هم ده «قواعد فقهیه» اسملی اثرلر حقنده بولغان انتقادلرنگ هر بری حقیقی «انتقاد» لردندر. اثرلری و عموما عمللری انتقاد ایتولگان کشی، اگرده اوز عملینگ حق بولوبده انتقاد قیلوچیلرنگ اشاری یا گش ایکانلگینی بلسه اول وقت اوز طرفندن جواب و ایضاح بررر که ناگاه اوزینگ خطاسی معلوم بولسه شونی اعتراف قیلورغه حتی خطا فکر دنیغه تارالماسون ایچون مطبوعات واسطه سی برله اعلان ایتهر که تیوشلی. خطالقلنی اقرار قیلورغه کوچ بیتماو، هم نادانق هم تیسکارانک علامتیدر. منبرده سویلی طورغان بر و عظیمی تصحیح ایتوچی خاتون غه قارشو، اوزلرینگ تحتکاهلر نده عسکرلری و اردولری اورتاسنده بولغان کسری برله قیصرنی قورقوتوب طوروچی حضرت عمرنگ: «امراه اصابت و رجل اخطا» دیگان سوزی مثال طوتولورغه یاراسه کیره ک (مختصر جامع بیان العلم. ص ۶۶).

IV

ضمن

حقیقی معناسی برله بولغان «انتقاد» نگ خلاقی «طمن» اسمنده در. انتقاد، نی قدر ممدوح و قائده لی بر اش بولسه «طمن» شول نسبتده مذموم وهیث اجتماعیه ایچون ضررلی بر نرسه در. باشقهلرغه «طمن» قیلونی اوزلری ایچون عادت ایتوجیلر، اوز طبیعتلرینه موافق بولماغان و شخصی منفعتلرینه مانع کورلگان اثرلر نی خلق کوزندن توشرونی برنجی مقصد ایتوب طوتالر و شوشی یولده هر تورلی چاره لر که کره لر حتی صرف قرآن و حدیث مضمونلرندن استفاده قیلنوب اسلام حافظلری اثرلرندن اقتباس ایتولوب یازلغان نرسه لر حقنده ده هر تورلی افزالری، بهتانلر نی قیلر. مونلر قاشنده کشیلرنگ شخصی و عائلی اشلرینه کرشوده بر نرسه گده حسابلانی.

شونگ ایچون دشمانلرنگ طمن و افتزالری، غیبت و بهتانلری برله مبتلا بولوجیلر ایچون صبر قیلو و دشمنلرنگ تسلطلرینه مبتلا

خلقلىق، نى اوجون «طعن» قىلورغە آشغالار و نى اوجون بر آز بولسەدە ذهن و فېكر يورتوب محاكمە ايتمىلر. «بو سوز درست بولوب قويماسون!» دىب تىكشروب قارامىلر ياكە نى ايجون درست قىلورغە سىمىلر؟ موندە سىبىلر بار. سىبىلر بلنگان شوڭ عىجلەنورگە اورن قالماز.

كشىلر نى طعن قىلورغە آشغونگ سىبىلر اوشبو نرسەلر.
(۱) جهالت و آكلامو. خلقلر اوزلىرى بلنگان و آكلاماغان نرسەلرگە طبيى روشدە دشمن بولالر. آدم بالاسى اوزىنە دشمن بولغان نرسە قارشوسىندە صبر ايتوب تىك طوراً آلمى، نىچوك كىنە بولسەدە برر تورلى حرىكت كورساتورگە مجبور بولادز.

انا نا ان سهلا ذم جهلا
علوما ليس يعرفهن سهل
علوما لو دراها ما قلاها
ولكن الرضا بالجهل سهل.

(۲) برر تورلى حق سوزنىڭ اوزى دشمن كوره طورغان كىشىسندن صادر بولوى. بر سوزنىڭ «حق» ايكانلىغى بلە، آكلى، علمى و فهمى كامل يىتە حقى اوزىدە شونى كوكلندە صاقلاب يوروتكان بولا. لىكن شول حق سوز اوزىنىڭ ياراتقى طورغان بر كىشىسندن ظاهر بولوغە تىمىلر ايتە آلمى، نفسى كوچ آلوب آدمنى لوچ آلو يولىنە اوسدەرب كرتەدە بو آدم «طعن» ايشكىنى آچا و قولدىن كىلنگان قدر اوزىنىڭ ھىزلىرىنى كورسەتە.

(۳) بر فكرنىڭ اوزىنىڭ ايسكىدن بىرلى الفت و عادت ايتكان حقى اوزى ايجون طبيىت حكىمىنە كرگان، ياشدن بىرلى آنا و آناسندن خىلقلر و استادندن، شىخلىرى و مەرشىلرندن آغان تىرىيەسىنە ضد كورلو. آدم بالالىرى ضىيف و عجول بولغانلىقلرىدىن موندى نرسەلرگە توزە آلەملر «تىسە تىپىن گە، تىماسە بوتاقغە» دىب نىدە بولسە بر ھىجوم ايتوب قالالر. ياش و قىتمەدە طفىلى بولوب «ھامما مجلسى» اسمىندە بر مجلس گە كرگان ايدم. علمائى كرام، «ناظورە» نى سو كدىلر. آرادە برى ھەمىشە نى اوزىنىڭ استاذى نىقەسەندىن قارىدىر و ايكى سوزنىڭ برىندە: «استاذىمىز عليه الرحمة شولاي بولاي سويلىدىر ايدى» دىگان سوزنى تىكرار قىلەدر ايدى. (كويآنىڭ استاذى سويىلەمگان سوز درست بولمى بولادز).

(۴) اوزىنە حسن ظننى بولو. بىك كىشىلر «الساکت عن الحق شيطان اخرس» دىب، باشقىلرنىڭ اىزلىرىنى طعن ايتەلر. موندە سېي ايسە اوزىنى بىك زور كىشى حقى باشقىلرغەدە كانترول بولو صىقتىنى حائز دىب بلو اوزىنىڭ تىك طوروب قالوونى، خلقلر رضالوق علامتى دىب سانارغە تىوشلىلر دىب ظن قىلودر. شولاي ايتوب مونلر «شيطان اخرس» بولماز ايجون «ردىە» لر يازارغە

بولوچىلرنىڭ حاللرىدىن عبرت آلو، نىكېتدە اوزىنە شرىك بولغانلرنى خاطرگە كىتوروب كوكلنى تىلىيە قىلودن باشقىە چارە بوق.

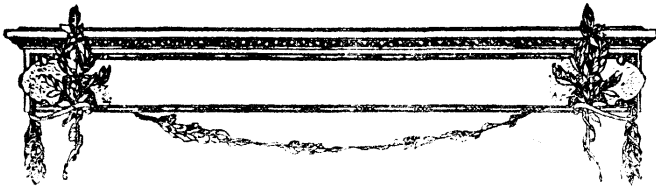
مىسلمان دىناسىندە «ترجمان القرآن»، «تاج المفسرىن» عنوان جىللىرى برلە معروف بولغان ابن عباسنىڭ كىمە ياتىدە تىفسىر درسى برلە شىغللە نوونى كوروب: «هذا الذى يحترئى على تفسىر القرآن بما لا علم له به» دىيويچىلر بولغان ايدى. اىندى باشقىلرغە نى سان بار؟

اوز عصرىندە دنيا خىلقىنە اخلاق درسى بىروجى، وعظ ھەم ياخشى نصىحتلىرى برلە كوكلارنى تىرىيەلەب غذا لاندروب طوروجى سقراط حقىندەدە حاسدىلر، شەھوت پرست و اخلاقسىز بر آدم ايكانلىغىنى دعوى قىلەلر، خلق كوزىدىن توشردر ايجون عىجب و ھىبىب بەھتانلر اختراع ايتەلر ايدى.

طعن بلاسى اسلام دىناسىندە غنە توكل بلەكە بو كوونكى آوروپادە بىك شائع ايكانلىكى روایت ايتولە. مشهور ادبىلردن برى بو خصوصەدە اوشبو سوزلرنى يازادز:

«آوروپادە ياكە اىزلىرىنى تىزىف ايتوب طورويچىلرنىڭ كىب. مؤلفلر ياكە ناشرلرنىڭ رىقىلرلىرى، كىب آقچىلر بىرەلر دە مونلر شونىڭ برابرىندە، بازارغە ياكە چىققان اىزلىرىنى خلق كوزىدىن توشردىك روشدە مطبوعات دىناسىندە طعن ايتوب طورالر، افتزالر بەھتانلر قىلەلر. ايكى بزاوغە كىبەك اىرلىق كالاتلىرى بولماغان بو شىرلىلر، شول قدر اوستا تىزىف ايتەلرگە عىجبەكە قالماو مەمكىن توكل. عادتى اىزلىرىگە توكل حقى رياضيات، طبيىيات، الھىيات و دىنىي مەسىلەلرگە عاند اىزلىرىنىدە تىزىف ايتەلر و كوېسىنى اوقوب طورورغەدە حاجت ناھىيى بلەكە اعلانلردىن كوروب و آندىن موندىن ايشتوب كىنە رد قىلەلر. مونلرنىڭ تىزويرلىرىنە، مطبوعات ادبىنە جىنايت ايتولرىنە بىلگىلى بر چىك بوق.»

علمىمىز، ادب و قىلمىمىز، اخلاق و انصافىمىز آوروپا علملىرىنە نىسبەت قىبول اىتماز درجەدە توبان بولغان حالدە تىزىف صناعتىندە افترا و بەھتان قىلو ھىزىندە پىش قىدملر درجەسىنە يىتكان طاعنىلر، مزور و كذابلر بزدە بار. ھەمدە بىك ياقىنمىزدەلر. مونلر عىربى، مقلالر، شىرلر توكل حتى آنا تلىرى بولغان توركىچە سوزلرنى درست يازا آلمانلارنى حالدە طعن ايتو يولندە ھەر تورلى مەسىلەلرگە كرشەلر، قارانغۇ توندىدە آغاچ آراسىندە يورويچىلر مەثالندە ھەر اوزىنە باروب يابوشەلر. اوز مطبوعاتلرنىدە قرآن كریم ايتلىرى كىنەدەدە درست باصلىمى، لىكن اىلر «شجاعت اظهار ايدركن مرد قبطى سرتىپىن سويىلەر» مضمونىنە موافق «دىندار» لىق اسمى آستىدە اوزلرنىڭ اخلاقسىز و انصافسىزلىقلىرىنى، دىنلىكلرىنى و تىرىيەسىزلىكلرىنى، فرومايە و كوئىچىللىكلرىنى كورسەتوب طورالر.

آلتی شهر تاریخندن بر پارچه (۱)

« آلتی شهر » قطعه سی شمالا سیبیریا، جنوبا هندستان و افغانستان، شرقا چین، غربا تورکستان و بخارا بله ن محدوددر. بو قطعه ده غی شهر لرنگ هر بری ایکیگه بولنوب «یا گا شهر» «وکهنه شهر» اسملری بیرله. یا گا شهرده قظایر، کهنه سنده مسلمانلر طورالر. شهر لر، بیوکلیگی ۵۰ آرشین، ایکی ۳۰ آرشین مقدارنده طوفر اقدن اولنگان قورغانلر بله ن یله ندرله.

آلتی شهر خلقی کوبره گی چقتای تورک لرندن عبارت بولوب دونگان، قرغز، قپچاق، دولان قالماق هم قظای کبی خلقلرده بارددر. بوندن باشقه تورکستان، هندستان و افغانستاندن کیلوب ییرلی خلقغه آرالاشوب قالغان کشیلرده کوبدر. خلقی ۵ میلیون قدردر. عصر لرچه دوام ایتمکان صوغش لر سیبلی کوب نفوسی تلف بولمشددر.

« آلتی شهر » هجرتدن مقدم (۳۴۰۰ یل لرغه قدر) تورکر ایله چینلور آراسنده نه وه له نوب یوردی. هجرتدن ۳۴۰۰ یلر اول دنیاغه کیلگان، و آسیا قطعه سینک یارطیسندن کوبره کینه خواجه بولغان اوغوز خان « آلتی شهرنی » ده اوز اداره سینه آغان ایدی. هجرتدن ۱۸ عصر اول آسیاتنگ شمال طرفلر نده آباقه باصوب ۱۳ عصر مقدار ی دوام ایتمکان تورک - تاتار ایمپراطورنی آلتی شهرنی تماما اوز قولینه آغان ایدی. صوگره لر؛ بر نسلدن تارالغان تورک، تاتار و مغول خانقلری آراسندن کوچوب یوروب چینلر قولینه ده کروب چقوب یورگان بو « آلتی شهر » هجرتنگ ۱۶ یلنده اویغور تورکلری اداره سینه کیچدی. آندن صوگ بعضا طوائف ملوک اداره سنده و عموما چینلر اداره سنده ۵۷ یل طوردی. خلاصه: - تورک - تاتار خانلرنک اختلافلر ندن، فرقه لرگه آیریلوب کچره بولر ندن چین حکومتی استفاده قیلدی. ۹۶ نجی هجریه ده امیر قتیبه بن مسلم « آلتی شهر » نی آوب قظاینگ اچکی ولایتلرینه قدر بارغان ایدی. ایشته آلتی شهر تورکلری شوشی تاریخندن اعتبارا اسلام ایله مشرف بولدیله. واکرنله ب اسلام دینن قبول ایته باشلادیله. ایکنچی عصرلرده آلتی شهرده مسلمانلر خیل کوبه یگان

(۱) «کاشفر تاریخی» اسملی مطبوع بر اثر دن چوبله ب آوب

ن ی

یازامز.

کرش لر. لیکن «ردیه» یازو ایچون لازم بولغان کالاتردن محر و ملک لری سیبلی «طن» یولینه کروب کینه لرده «شیطان انطق» و «ابلیس نطوق» بولالر. و بیک کوب کشیلر موندی اش لر بله ن اقران امثالان، اتباع و حاشیه لر دن، وسط و محیطدن قورقوغه مجبورلک سیبندن مبتلا بولالر. بیک طوروب قالسه، شول کشیلر کوزندن توشارمن، جهالت و جینلک برله نهمت قینورمن، قدر و اعتبارم کیمور دیب ظن ایته ده سیکروب طوروب اش که کرشه. خواجه نصرالدین نگ سودا قیلوی قیابندن دوست ایش آراسنده ردیه برله شغلله نوچی بولوینی هنر صانی.

۵) حسد. حق سوزنی قبول ایتمدن انک زور مانع «حسد» (کونجیلک) مانع بولغان کبک باشقه لرغه «طن» قیلوغه بولغان سیبیلرنگ ده انک کوچایسی «حسد» در. حسد حقنده سوز اوزایتورغه حاجت یوق. بیک معلوم بر نرسه.

مونلردن باشقه سیلرده بولورغه ممکن. بزنگ مقصودمز سیبیلر نی بتولای سویله ب بترو توکل بلدکه بر قدر نمونه لرگنه کورساتودر.

مدنیلی قوملرده تیوشسز بولغان عرف و عاذلر نی، مناسب توکل اخلاق و رسملر نی، بتررگه تیوشلی معاملهلر و یولالر نی انتقاد قیلو وظیفه سیننی بو صوگ وقتلرده کولکو و هجو ژورناللری التزام ایته باشلادیله. بو خصوصده مونلر یاخشی خدمت لر کورسه تهلر. بزنگ اوز آرا مزده ده کولکو ژورناللری چیقوب طورسده «ملا نصرالدین» دن باشقه لرینگ، مدنی قوملرده بولغان کولکو و هجو ژورناللری ایته طورغان خدمت لر نی ایتمولر نی زمان هنوز کوره آلمیدر. مونلردن بیک کوبلری ادب و علم گه، مدنی کونارلو و اجتماعی تریه لر، خیر اش لر و عمومی منفعتلرگه قارش ی حرکت ایتمولری و شخصی اش لر برله شغللنه نولری، بر اورتی ناپتاب طوروچی آتا قاز قیلندن ایکی اوچ کشی گه قانولری، اورام خلقینه یارارغه طریشولری، ادب و اخلاقی اعتراف قیلماولری سیبلی هر توری فضیلتلرگه مانع بولالر، ادبیات غه ده جنایت قیلهلر. اسماعیل غصبریسکی جنابلری اوزینگ «ترجمان» نده یلنده بر ایکی دفعه مونلر یانلر نده طوقتاب سویله شه، قبله ننگ قایسی یاقده ایکانلکنی مونلرغه کورسه ته و بو اش ی البته اثرسز قالمیدر ایدی. آننگ وقتدن صوگ آنک بو وظیفه سیننی اوتو وچیلر کورلما دی، افندیلرده ایندی بتولای تزگنسز کیتدیله. «لا یسأل عما یفعل» میداننده بر بری برله یار شوب یوریلر. بلدکه ایندی بو حال شولای دوام ایتر، یاخشی آدملر، مونلرنگ عمللرینه کولکلری برله رضا بولماوغه قناعت قیلورلر.

ر. ف.

تيمور خان، شيرين خان، جنكس خان، لوران تيمور خان، پولاد خان، محمد خان، غزان خان، سائقي خان، تيمور شاه خان، كابلشاه خان.

«آلتى شهرده» ده چيكنگر زمانده صنعت و تجارت بر آز آله اطلاقايدى. آنك احفادى زمانده عدالت و حقانيت ميدان وجودگه كيلوب صنعت و تجارت اشلىرى فوق العاده كسب ترقى ايتمشدر.

«آلتى شهر» چغتاي خانلغى دورندن صوڭ ۸ نچى عصر اورتالرينه قدر چين حكومتى طرفندن اداره قىلندى. صوڭره توغلق تيمور خانك وجوديله چين اسارتندن خلاص بولدى.

توغلق تيمور خان

چغتاي احفادندن توغلق تيمور خان مغولستانده زور و كوچلى بر حكومت تاسيس قىلوب آلتى شهرنى ده اوزينه قاراتش ايدى. تغلق تيمور خان اوزينه تابع مملكهتلرنگ عمران و مدنيتى يولنده جدى حركت ايتوب اهالينگ راحت و سعادتته تورلى چاره لر قىلمش. شونلقدن آنك زمان سلطنتده آلتى شهر هر جهتدن ترقى ده ايدى.

توغلق تيمور خانك (۷۵۴ ده) اوز اختييارى ايله اسلام دين قبول ايتووى عموما مغولستانده و خصوصا آلتى شهرده زور تاثير حاصل قىلدى. بو زمانغه قدر اسلاميت شرفندن محروم طورغان مغول و چغتايلىلردن كوب كشيلىر مسلمان بولدىلر. توغلق خان ۷۶۰ ده امير تولك نى كاشغرگه والى تعيين قىلدى. توغلق تيمور ۷۶۵ ده وفات ايتدى. توغلق تيمورنگ وفاتندن صوڭ آلتى شهر امير تولكنگ قرانداشى قرالدين اداره سینه كيچدى. قرالدين، دشمنلرن صندران صوڭ اهالينگ سعادت وراحتى ايچون طرشدى. روايتلرگه كوره قرالدين غابت جسامتلى بر كشي ايدى. قرالدين زمانده مشهور امير تيمور كورگان ظهور ايتوب بولرنگ آراسنده جدى روشده بهرلشولر بولدى. تيمور كورگان قرالديننگ قرزنى نكاحلانغان ايدى. شويله ايسه ده آرارنده بيك قاتى صوغشلىر واقع بولوب نهايت قرالدين مغلوب بولدى.

حضر خواجه

قرالدين دن صوڭ خدادانك دلالتى ايله «آلتى شهر» ده حضر خواجه حكومت ايتدى. حضر خواجه غابت سخى همده علم و هنر دوستى ايدى. شول سببلى آنك زمانده آلتى شهرگه هر طرفدن علما و فضلا جلب ايتلدى. حضر خواجه «علما» غه فوق العاده حرمت ايتره ايدى. بو زمانغه قدر آلتى شهرده عقائد دينيه و قوانين شرعيه حقيبه تارالوب بتمگان ايدى. حضر خواجه

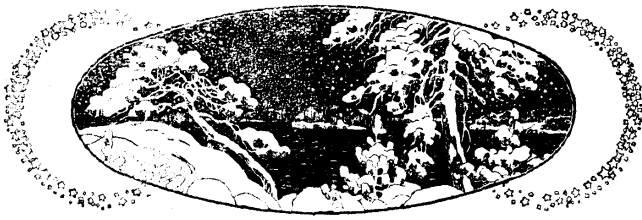
ايدى. شوشى تاريخدن اعتبارا آلتى شهر چين حكومتى اداره سندن اجقنوب بر طاقم خانقلىر اداره سینه كيچدى. بو خانقلىر بعضا اوز آرا صوغشقالاب طورر ايدىلر. ايكنچى عصر دن ۴ نچى عصر آخزلرينه قدر «آلتى شهر» تورك خانلرى اداره سنده بولدى.

قارا خان حكومتى

آلتى شهرده بر عصر مقدارى دوام ايتكان قارا خان حكومتى وقتنده اهالى بيك راحت عمر كيچردىلر. بو زمانده بو يرده اسلاميت ده فوق العاده كسب ترقى ايتمش ايدى. علوم و معارف، صنايع و تجارت جهتى ده خيلى آله اطلاقايدى. اوغوز اولادندن قارا خانك قرنده شى ستوق بغرا خان آلتى شهر حكومتى بخاراغه قدر كيگائيتكان ايدى. اول عدالتى و فقرا پرور بر پادشا ايدى. قتايلر بله ن ده كوب صوغشدى. و هر صوغشنده غالب كيلور ايدى. نهايت ۳۸۹ ده چينلىلر بله ن بولغان بر محاربه ده شهيد بولدى. بغرا خاننگ اولادى و احفادى نك زمان حكومتى ده بيك ياخشى اوتدى. احفادندن ايلك، طغان، آرسالان اسملى كشيلىر خان بولدىلر. بولردن صوڭ (۴۴۰ ده) آلتى شهر حكومتى سمرقند پادشاهى عماد الدوله اداره سینه كيچدى. ۴۴۰ دن ۴۸۲ گه قدر سمرقند خانلرى طرفندن اداره قىلنوب، شوشى تاريخدن اعتبارا سمرقند خانى احمد خان زمانده سلجوقيلر حمايه سینه كردى. آلتى شهرنگ سلجوقيلر حمايه سینه كرولرينه احمد خاننگ ظلمى سبب بولدى. آلتى شهر ۱۰-۱۵ يل سلجوقيلر حمايه سنده طورردى و اهالى راحت ياشادى.

۶۰۶ سنه هجر يه دن اعتبارا «آلتى شهر» نك بعض ولايتلىرى خوارزملىر اداره سینه آلتان ايدى. آسيانك علوم، معارف و صنعتجه كالنك ايرشوى شوشى خوارزملىر زمانده ايدكى معلوم. خوارزملىرنگ بو نعمتلرندن «آلتى شهر» ده تناول ايتمش ايدى. بو تاريخده آلتى شهرنگ بعض يرلرى خوارزملىر حمايه سنده بولسه ده كوبرهك قسمى قارا قتايليرغه تابع ايدى. «آلتى شهر» بر آز مدت كوچلك خان اداره سنده طوروب ۷ نچى عصر اوللرنده چيكنگر قولينه كردى. آنك طرفندن قوبلغان «والى» لر اداره قىلور ايدىلر. چيكنگيزدن صوڭره - ۶۲۴ دن ۶۵۷ گه قدر اوكتاي، كپوك، و منگو خانلر اداره سنده طورردى. چيكنگيز زمانده چغتاي خان اداره قىلور ايدى. بوندن صوڭره «آلتى شهر» قطعسى قابلا قان و آنك احفادى اداره سینه كيچمشدر.

«آلتى شهر» ۷۰۵ دن ۷۷۱ سنه گه قدر چغتاي احفادى اداره سنده بولدى. چغتاي احفادندن شوشى كشيلىر خانلق قىلدىلر: كويچك خان، باليفو خان، استبوقا خان، ايلچكداى خان، دوريا

اسلام نظرندہ مدنیت .

شو سنہ محترم «شورا» صحیفہ لرنده - «مسلمانلرک اسلامیتہ نظرلری» عنوانیلہ یازلمش مقاله لرنمگ قایسی بر اورنلرینه «شورا» ادارہ سی اعتراض ایتوب ہم محترم ملا اسکندر الحزوی طرفندنده ۴۳ ماده انتقادهم استیضاح یازلمش ایدی . اوافق مقاله لرنمی تنزل یویلہ مطالعه لرندن ، التفات قیلوب انتقاد یازولرندن البتہ ممنون اولدم . رحمت اوقودم . لکن ، الٰہ برنجی اعتراضی آیروب آلساق ، اعتراضلرکده انتقادلرکده هیچ بری کوکلمه قناعت بیرمه دیلر . بوگا کوره ، گوزهل اعتراضلرینه ، استیضاحلرینه جواب هم ایضاح اولمق اوچون برهر مقاله یازو میگا بورچ کبی اولدی .

جوابدن ، ایضاحدن الٰہ محترم ملا اسکندر افندی گه ئه ایتوب کیتہ چک بر سوزم بار ، ئه ایتہ یم :

شو دنیاده هر نرسه ننگ اوزینه کوره بر اولچله وی اولغان کبی مناظره ننگ ، انتقادنکده اوزینه مخصوص ، رعایه سی لازم نظاملری قاعده لری بار . انتقاد قیلناچق فکرک بوتون اساسلرن یمرمه ک ، همه دلیللرن آیاقدن یقمق انتقادک مقبولیتی اوچون ضرور اولاجق قاعده لرندنر . هیئت اجتماعه حاجتلی حقنده ۳نجی عدد «شورا» ده یازلمش فکرلرنمگ ، قسقه چه غنه اولسه ده ، نقلی هم عقلی دلیللری بار ایدی . لکن انتقاد مقاله لرنده او دلیللرنی ییرو ، یغو وظیفه سی خاطرندن چغوبراق کیتمش ، دلیللرم - کوبسی بوتونله ی اهمال قیلنوب انتقادلر یا کا فکرلره ایسکی سوزلر بله مقابله ایتمک اصولیلہ یازلمشدر .

آندن صوگ ، خصمگ سوزلرن فکرلرن تحریف ایتهمک ، آق سوزلرن اوز قارا کا بویاب کوسترمه مک ، یه شل سوزلرنندن زه ننگر معنار چقارمه مق - انتقاد قانونلرننگ الٰہ ضرورلرنندنر . ۳نجی عدد «شورا» ده مین دیمش ایدم : « توحید ، تنزیه ، تدبیر ، تنقید ، اجتماع ، اجتهاد ، اتحاد ، اقتصاد ، اختراع ، اکتشاف ، احسان ، انفاق ، تعاون ، تکافل ، مرحمت ، شفقت ، عزت ، حریت ، تعلیم هم تربیه کبی . قرآنک الٰہ بیوک فریضه لرن اطمق سماقتلریله قلبلر وجودلر پچرانمش ایکان نمازلر ، روزلر ، رجملر - هر بری دینسز لکدر .»

بو حقدہ کوب خدمت کورسه ندی . مشارالیه ننگ زمان حکومتنده عدالت و حقانیت حکم فرما اولوب بو زمان آتی شهر اوچون گویا «عصر سعادت» ایدی . مرقوم مکہ مکرمه گه باروب حج قیلغاندن صوگره مدینه منوره ده وفات بولدی . (الله رحمت ایتسون) . مدت حکومتی ۱۰یل وفاتی ۸۰۲ده ایدی . مرحومنگ وفاتندن صوگ اوغللری شمع جهان ، شیر محمد و شیر علی سلطنت آرزوسیلہ اوز آرا صوغشیدیلر . نهایت سلطنت شیر محمدگه نصیب بولدی . لکن طوغانلری آنک ضررینه حرکت ایتوب طورغانلقدن حکومتی اوزاق یاشی آلمادی . بولرننگ اختلافندن باشقهر استفاده قیلدی . بو چاقرده خداداد کاشغرده حاکم ایدی .

مذکور خدادادنگ وفاتندن صوگره آنک اورنینه محمد شاه کیچدی . محمد شاه بدبخت بر آدم ایدی . هملکتی محافظه ایتہ آلمادی . کاشغر بله خوتہ تھی تیمور احفادینه تسلیم ایتدی ، محمد شاه ایکی یل حکومت قیلوب وفات بولدی . ۸۱۰ده آنک اررنینه امیر سید علی اسملی اوغلی اوتوب یارکنده تخت حکومتک اوتردی . امیر سید علی زماننده مخدوم اعظم کیلوب قالوب ، صوگندن آنک اولادی مرید و مخلصلری آراسنده نزاع چغوب کاشغر خالق «آق طاغلق» و «قارا طاغلق» ایله ایکیگه آیرلیدیلر . و عصرلرجه صوغشیدیلر .

مغولستان پادشاهلری

امیر سید علی زماننده مغول خانلری شولر ایدی :

۱) شمع جهان خان . ۲) بونگ وفاتندن صوگ ۸۱۵ده محمد خان پادشا بولوب ۶یل حکومت ایتکاندن صوگره وفات بولدی . ۸۲۱ده بونگ برادری نقش جهان اوطرغان ایدی . لکن کوبده اوقه دی اولتردی . بونگ اورنینه آتا بر طوغمه قرنده شینگ اوغلی اويس خان کیچدی . (۸۲۲) . ینه مغول خاندانندن شیر محمد اوغلان اويس خان ایله صوغشوب آنی اولتردی . شیر محمد ۸۲۴ده مغولستان سریر حکومتک کیچدی و ۸۲۸ده الوغ بک ایله غایت قاتی محاربه قیلدی . شیرمحمد جیکلوب قاجدی . شوشی مغولوبیتدن صوگره مغولستانده ینه ۱۲یل حکومت ایتدی . آندن صوگ محمد غازی خان بولدی . غازی خان ۱۵یل حکومت ایتدکن صوگره (۸۵۵ده) آنک اورنینه استیوقا خان اوتردی . صوگره ۸۶۳ده یونس خان پادشاه بولدی .

نوشیروان یوشف . «خوتن»

مىندىن كوجىروب، ميگا اوداروب، مينم شو سوزمه تفسير ايتوب، سز دىشسز: «اسلاملرده اجتماع، اتحاد، اقتصاد، اختراع، اكتشاف، تعليم تريبه يوق ايكان، توحيد، تنزيه، نماز، روزه، طهارت - هر برى معناسز بر حماقتدر».

انصاف كوزيله باقار ايسهك، تحريمك موندن ده بدتر بر صورتى هيچ اولماسه كيرهك. شو قدر فاحش تحريفلر، شو قدر آجق اقترارلر، انتقاد قانونلرندن، ادبلرندن البته طش اولسه كيرهك. انتقاد قانونلر نه قطعاً مخالف، طاغن بر حر ككتكز بار ايسهده حاضرگه آندن سكوت ايدوب كيلهك مقصودغه.

سماوى دينلر ك مقصدلرن، غايه لرن تعيين خصوصلرنده الك طوغرى يول، آنلر ك قانونلرن، تعليملرن مهم جهتلر ك هر بريله تفتيش هم تحليل ايتمكدر. الوهيت سماسندن اينمش مقدس دينلرده مقصودن طش، غايه دن يراق بر تعليم بولمق صورت طو تماز. اللهك حكيمانگى بوندن ابا ايدهر. يا عمومى يا خصوصى فرمانلر ك بريله دينده طلب قيلنمش هر شى، دينك مقصدينه يا بالذات يا بالعرض البته داخل اولور، حكمت الهيه شونى اقتضاء ايدهر. وسيله لر (مقصود بالعرضلر) معلوم اولدقدن صوك اصل غايه نى تعيين ايتمك آغر اولماز. تحريفدن پاك قالمش مقدس «دين»، بوتون ير يوزنده يالكر اسلام اولوب اولده كيچمش، بوزولمش مقدس دينلر ك اوزاق عصر لرجه ترقى ايدوب كاله ايرشمش، الك كوزل زبده سى اولديغندن، بز دينلر ك غايه لرن اسلام تعليملرى يارده ميله تعيين ايده يك.

عموما دينلر ك خصوصاً اسلامك اصل مقصدلرى، غايه لرى، انسانلر ك هم مادى هم روحانى ياقلرن توزه توب هم دنيوى هم اخرى وى عزتلرينه سعادتلرينه ايرشدرمكدر. هم معاش هم معادده ذلتن هلاكتدن نجات فلاح يوللرينه انسانلرنى ارشاد ايتمكدر. انسان اوچون اخرى وى ابدى نجات هر نه قدر غايت بيوك بر سعادت ايسهده لكن دينلر ك مقصدى يالكر آ كا مقصور توكلدر. زيره هم اخروى هم دنيوى هم ابدى هم مدنى نجات، دهازايده بيوك بر سعادتدر. اسلام ديننده انسانلر ك روحانى قلبى ادبى اخلاقى جهتلرن توزه تبه چك تعليماتله برابر انسانلر ك مادى ياقلرن، مدنى اجتماعى حياتلرن توزه تبه چك ياخود توزه تو يوللرينه سوره چك تعليمات هم باردر. سياسى اقتصادى طبى عمرانى حياتده انسان دياسن الك بيوك درجه لره كوته ره چك تعليملر، قرآن اسلام صحيفه لرنده، بصيرتلى كوزلره، هم چوق هم آجيق كورنور. بو كا كوره ده اسلامك الك بيوك غايه سى هم دنياده هم اخرى ده انسانك عزتيدر، هم مدنى هم ابدى نجاتيدر. سياست اقتصاد دنيا لرنده عارفلك طب عمارت ميدانلر نده ماهرلك، شفقت مرحمت دائره سنده

قاهرلك غالبلك، عدالت دائره سنده حاكمك كبى بيوك عزتلر، بو كا كوره، اسلام غايه سينه البته داخلدر. اسلام شريعتينك حقيقى كالتى ده شو حقيقى طلب ايدهر زيره اسلام شريعتينك همه قصورلردن پاك اولور درجه ده علويتى، غايه سينك شو درجه ده علويتنه توقف ايدهر. دينك غايه سنده بولنور قصور، اوزنده بولنور قصور كييدر. شبهه يوق، يالكر اخرى ده اولاجق سعادت، هم دنياده هم اخرى ده اولاجق سعادتنن بالااضافه البته دوندر تو باندر. اگرده قرآن اسلام غايه سى يالكر اخروى سعادت اولسه ايدى غايه ده وار اضافى تو بانلك سببى قرآنده اسلامده هم تو بانلك بولمق لاز كلورده اسلام شريعتى حقيقى كالتدن علويتدن محروم قالور ايدى. هم شو تقديرده اسلامدن ده كامل اولاجق الك مقدس الك على بر «دين» الوهيت عاليه سنده هاما محفوظ قالب الوهيت فيضنده دورت آياقلى تام كوده لى بر بخل - صاراناق ثابت اولور ايدى. صالحلر ك مصلحلر ك، راشدلر ك مرشدلر ك، وليلر ك عاجدلر ك زاهدلر ك متقىلر ك الك بيوكى، شارع كريم رسول الله، ۲۳ سنه قدر رسالت عمرن اسلاملر ك اخلاقده كاللرى، ترقيلرى، دنياده سعادتلرى عزتلرى، سياستده عدالتلرى حاكميتلرى يوللرينه فدا ايتدى، بوتون عبادتى دياتى، بوتون زهدى تقواسى آرمى طالعى شول يولده خدمت ايتمكدن عبارت ايدى. شول يولده هجرت ايتدى. شول يولده صوغش قيلدى. الك آغر مشقتلرنى الك آجى زحمتلرنى، الك دهشتلى سياسى، اجتماعى خدمتلرنى شو يولده تحمل ايتدى. عاقبت مبارك بدتنده قرار قيلمش پاك مقدس روحلرن شول يولده الوهيت درگاهنه تسليم ايتدى «صلى الله عليه وسلم» راشد خايفلر، محترم صحابه لر، صالح سلفلر - هر برى شول يولدن كيتدى. رسوللر ك الك بيوكى محمد عليه الصلوة والسلامك الهى معرفتيله ترسيم قيلنوب هر كون هر مؤمن آغزندن ۳۲ دفعه صورالور الك آق الك پاك يول - صراط مستقيم منه شودر، هر ايكى يورطك سعادتى عزتى اوچون طرشمق يوليدر «اهدنا الصراط المستقيم».

مدنى عزتنى، مدنى نجاتى آرطقه آطوب يالكر ابدى نجاتى غايه ايتمك، ابدى نجاتك مدنى عزتنن آيريلوب مدنى ذلتله برابر اولا بله چكن خيال قيلمق، نادان صوفيلر ك، خور درويشلر ك مسكين دينلرنده اولا بلور ايسهده خورلقدن مسكنتدن پاك قرآنتك عزيز غالب رحيم قاهر عادل حاكم ديننده هيچ بر صورتله بولنماز. ذلت اچنده عزت يكله مك، هلاكت صوكنده سعادت كوزله مك، خورلق آستندن زورلق ازله مك كبى جنونلر اسلام اشى توكل درويشلك يمشيدر. بزه معلوم تصوفلر ايشانلقلر اسلام دياسن خراب ايتدى خور ايتدى. لكن نيچله، خراب ايتدى؛ آكلادقدن صوك اونو طماق لازم ايدى. اسلام دنيا لرنده

اهل اسلام اوچون غایت مؤثر، غایت عبرتلی شو آبت کریمده ذکر قیلنمش عزت، یالکڑ اخروی عزتک البته حمل قیلنماز. زیره مدینه منورهده سیاسی حاکماتک موندده مذکور عزتدن جزءدر. هم الوهیت هم رسالت هم ایمان اوزرینه بر جملهده بر تعبیرده اسناد قیلنمش عزتک هم دنیاده هم اخیریده اولاجنی هم قطعی هم بدیهی اولسه کیرهک.

آرالرنده اتحاد ممکن اولماز الوهیت عزتیه رسالت هم ایمان عزتینی اسنادده هم تعبیرده فصل ایتمک دهها مناسب کبی ایکن نیچون قرآن کریمده او اوج امرک عزتلی هم اسنادده هم تعبیرده جمع قیلنمش؟ بونده البته بر حکمت بارددر. الوهیت عزتیه رسالت ایمان عزتلی آراسنده اتحاد، مساوات البته بولنماز، لکن موافقت، مشابهت بولنا بلور هم بولنمق ضرورددر. یوقسه اسنادده هم تعبیرده جمع، قطعاً باطل، معناسز اولور ایدی. هم اسنادده هم تعبیرده جمعک حکمتی فایدهسی، او اوج امرک عزتلی آراسنده اولور بلور مشابهتنی افاده ایتمکدر. الوهیت عزتی هم دنیاده هم اخیریده باقیددر. بوگا کوره رسالت، ایمان عزتیده هم دنیاده هم اخیریده اولمق لازمدر.

الوهیت عزتی، عالم قادر رحیم قاهر غالب رؤوف حاکم عادل صانع متصرف غنی موجد مقتدر فعال مدبر مسخر اولمق کبی کللردن عبارتدر. بوگا کوره رسالت، ایمان عزتیده علم قدرت قهر مرحمت غلبه رافقه حاکمیت عدالت صناعت تصرف فنا ایجاد اقتدار فعالیت تدبیر هم تسخیر کبی کاتلردن عبارت اولمق لازم. بوگا کوره هیئت اجتماعیهده انسانلرک سعادتلیرینه عزتلیرینه بالذات یاخود بالواسطه خدمت ایدر سیاسی اقتصادی طبی اجتماعی عمرانی عمللر هر بری شریعت اسلامییه نظرنده مطلوبدر. رسالت، ایمان مقصدینک دیگر وسیلهلری کبی همهسی شرعیددر. دیگر دینلره نسبتله اسلام دیننده بولنور علویت - اوستونلک جهتلرینک بریده شولدر، یعنی: اسلام شریعتنده هم مادی هم معنوی اصلاحاتک ترقیاتک مطلوب اولوروی جهتیددر. درست، اسلام شریعتی انسانلرک روحانی یاقلرن اصلاح نقطهسندهده شو کون یر بوزنده بار همه دینلردن قیاس قابل اولماز درجه اوستون. لکن هم مادی هم روحانی ترقیلرن، صلاحلرن طلب قیلو نقطهسندهده دهها زیاده اوستوندر.

شو کونگی باشقه دینلرده مادی اصلاحاتدن، طبی عمرانی سیاسی اقتصادی ترقیاتدن بوتونلهی کوز یوموق، یوز چویرمک کبی حاللر بار. شوگا کوره، مدنیت دینلری دین ایله مدنیتنی آیرمق مجبورلکینه ایندیله. لکن اسلام دینلرنده، اسلام دینلرنده آندی حاللر، موندی مجبوریتلر قطعاً یوقدر.

حکم سورمش، محرف تصوف، درویشلک - اسلام دینینک باشاق بایلق بیوکلک خوجلق صانعک ماهرلک قادرلک فعاللک قاهرلک مدبرلک کبی بیوک مقصدلرن انکار اھمال اوچاغنده یاندردی، محرف تصوف اسلام دینینک بار غایهسن یالکڑ نجات اخرویه که قالدروب آنکده دنیوی ذلتلردن مدنی هلاکتلردن هر بریله برابر حاصل اولاجننه اهل اسلامی قاندردی و بونک سیبلی دنیوی مدنی الوغ اشلره بیوک امللره طرشو قزغو فضیلتلرن بوتونلهی سوندرروب امل هم عمل یوقلقدن طوغار بوتون زولقلقره، خورلققره اسلام دیناسن تمام کوندردی. بوندن صولک اسلام دیناسی دنیوی املدن، مدنی عملدن قالدی. پیغمبرلری قوروب کیتنمش عزت کمال یوللرندن ترقی مدنیت سیبللرندن بر چیتکه طایدی. شول سیبلی پیغمبردن آلوب بر نیچه عصر دوام ایتمش عقللری، سیدستلری، تدبیرلری، اقتصادلری، اجتهادلری، اکتشافلری، علملری، عمرانلری، شوکتلری عزتلیر همهسی یوغالدی. عاقبت اسلام عالمی دنیاده بوتون خورلقلری بوتون هلاکتلرنی بوتون ظلملرنی کوردی. لکن اوخورلقلرک هیچ برینه طارایمادی. «اوف!» دیمهدی. همهسنه کینگ کوکل ایله کوندی. ناموسلی عزتلی بابارک بالالری اولان اسلام دیناسی، ناموسسزلکک ذلتک او قدر دون درجهلرینه نیچون ایندی هم کوندی؟ چونکه تصوفقه - درویشلککه صاحبشمش اسلاملر کوزنده دنیوی عزتک مدنی سعادتک بر تینلکده اهمیت یوق ایدی. تصوف آغوون یوطمش اسلاملر کوکلنده دنیوی خورلقلردن، سیاسی اجتماعی طبی اقتصادی هلاکتلردن هیچ برینک خورلنی آغرلنی یوق ایدی. محرف تصوف برکسنده دماغلرنده اویلامش اعتقادلرینه کوره اوزلرینکده دینلرینک - اسلامکده بارغایهسی نجات اخرویه ایدی اوچماخ ایدی.

اسلام دینینک مقصدی، قرآن کریمک غایهسی «یالکڑ اوچماخ» دیمک، نهه شول بوتون اسلام دینلرن ویران ایتمش تصوف درویشلک خولیلرندن بولغان بر خیالدر.

یالکڑ آخرت سعادت، آخرت نجاتی دعوا قیلور تصوف، اسلام دیناسینک آغزن پشردی. عقلمز بار ایسه یا کدن قچماق بزه لازمدر. یالکڑ اوچماق قوشی اولوب اوچماق نعمتلیرینه گنه قونمق، بوتون اسلام عالمن ذلت، صغار دیگگزینه باطرمش درویشلک غایهسیدر. اسلام مقصدی اسلام غایهسی هم دنیاده هم اخیریده عزت، کالاتدر، دنیاده هم اخیریده اولاجق ذلتلرک، خزیلرک، هلاکتلرک همهسندن نجات هم فلاحدر «وان یظھروا علیکم یرجوکم او یعیدوکم فی ملتھم وان تفلحوا اذا ابداء».

دنیاده عزتی، ریاستی اوزلرینه دعوا قیلور مدینه حریفلرن درمقامنده قرآن کریم «ولله العزة ولرسوله وللمؤمنین» دیتش.

تیمر یول پراخودلر، فابریقه زاؤودلر، صاماخود آفتاموییللر، ایلیکتریق هم زراعی عمرانی طبی اقتصادی همه ماشینلر - هیچ بری کوکدن باوماش بلکه هر بری یردن، طبیعتدن بولنمش آلهی رزق آلهی فضل درلر. شوندی نرقیات، دینلر بوتون طبیعتدن استفادہ ایله امر قیلور اسلاملر طرفندن کشف قیلنمق لازم ایکان، «اوبله ترقیاتده دینمزلک اشی یوقدر - دینمزلک بار غایه سی یالکڑ او حماخدر» کبی سوزلرنی اماملرمنک اغزنندن ایشتمک بر کولدروب بریغلاناچق آیانیج حاللرمزدن اولسه کیرهک، «خلق لکم مافی الارض جمیعا»، «وابتعوامن فضل الله، وکلوامن رزقه».

اهل اسلامک عزتلرن تا ابد صاقلامق ملاحظه سیله قرآن کریمده الک مؤثر اسلوبلرده، روحلرده نازل اولمش مجاهده فرمانلری بار. آکلار ایسهک غایت مؤثر اوفرمانلرک عمومملری احاطه لری دنیا قدر کیگ اولوب رکنلری، فروعاتلری قلم افاده سندن؛ محیط کوکلندن طش اولور قدر چوقدر. عصرلر، حاللر اوزگارو. ویله هامان اوزگارر اورکنلرک الک مهم منبعلرندن بری حدید سورہ سنده - صنایع، عمران حرمتلرینه باغشلامش «وانزالنا الحدید فیہ بأس شدید ومنافع للناس ولیعلم الله من ینصره ورسله بالغیب ان الله قوی عزیز» آیتلرنده بیان قیلنمش. صوده، قوریده آستده، اوستده، تواننده هم یوقاریده بوگون بار هم یارین اولاجق الک مفید وسیله لرک، تدیرلرک اوز وقتلرنده هر برینی قیلنمق - هیچ شبهه سز او. . . فرمانلرنیک کیگ احاطه لرینه داخلدر. . .

فرمانلرندن الک بویک غایه - دیناده. . .، عزت صاحبی اولوب عدالت اسلامیت دائره سنده. . . در. بوگا کوره شو غایه که خدمت ایدر هر اش اسلام شریعتده خیردر «واقلو الخیر لعلکم تفلحون».

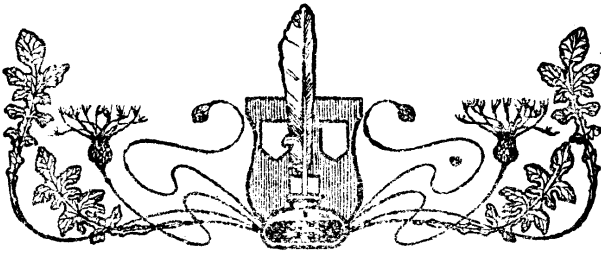
قرآن کریمده قطعی هم شدتلی صورتده منع قیلنمش «تهلکه» نوعلری چوقدر. مادی معنوی تهلکه، سیاسی اقتصادی تهلکه، طبی اجتماعی تهلکه، ادبی اخلاقی تهلکه. «وانفقوا فی سبیل الله ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکه» آشینک باشلرن، سوکلرن - سیاقلرن هم نظملرن دقت وانصاف کوزلگی آرقلی کورر ایسهک، اونوعلرندن هر برینیک ممنوع «تهلکه» جمله سنه کرولری بزه کون کبی معلوم اولور. هلاکت نوعلرینک هر برندن اجتناب ایتمک، نجات بولنده اجتهاد قیلنمق قرآن فرمانیله قطعاً مأمور ایسه، او هلاکتلردن نجات بولوده آر، چوق یاردهم ایته چک، مادی معنوی سیاسی اقتصادی طبی عمرانی اخلاقی اجتماعی هر بر اش یه نه عین فرمانله مأمور اولور شرعی اولور. علوم معارف عمارت صنایع قوتندن محروم اولو توروب «تهلکه» دن قوتولمق، بوگون - امکان آریاغنده قالدی. بوگا کوره، بوگونندن باشلاب یریمرلکه نجه بوتون معارفنی، بوتون هنر بوتون

قرآن کریمده ملک سورہ سنده الله تعالی دیمش: «هو الذی جعل لکم الارض ذلولاً فاشوا فی منا کبها وکلوامن رزقه والیه التشرور». یعنی: «مادی معنوی همه حاجتلر کزنی استحصال کز اوچون الله تعالی یرنی سزه قول قیلدی - بس معدنلری رزقلری آغراق ایله آلتاچق اورنلرنده (منا کبنده) یوروکز، اللهک رحمتیله، حکمتیله یرک اچنده طشپنده یاراتلمش همه رزقلرندن استفادہ ایتکز، سوکره او الله تعالی حضورینه قایتوب هر اشکزدن حساب یرده چک - مز». (اهل تفسیر «منا کب» سوزن جبال، جوانب، اطراف، طرق کبی تورلی شیلرله تفسیر ایتمشلر. همه سی گوزل. لکن بز، شدت مشقت معناسنده اولان نکبهدن مشتق اولوون بر ایکی جهتدن دها مناسب کوردک).

شارع کبیر شو آیت کریمده - اوزینک حکمتیله یر آستنده هم اوستونده یاراتمش همه رزقلرندن فضللرندن استفادہ ایتمکله امر قیلنمش لکن استفادہ یوللرن تعیین ایتمه مش، تحدید قیلنماش بلکه زراعت تجارت صناعت عمارت حیاطت طبابت کبی عقل طرفندن بولنوب، زمان کیتد کچه هامان اصلاح قیلنور، ترقی ایدر بوتون استفادہ طریقلرن طلب تحتته کرتک اوچون اولسه کیرهک «وکلو من رزقه» فرمانینی هر عصرده اولابلور استفادہ طریقلرینک هر برن شامل اولور درجه تعمیم ایتمش. بوگا کوره زراعت صناعت عمارت طبابت حیاطت کبی یردن، رزق الله دن استفادہ نوعلری، بوتون رکنلری بوتون لازملری ایله برک - هر بری اسلام شریعتده مأموردر شرعیدر.

یرک صوده غی قوریده غی منکبلرنده یورمک، بوتون طبیعت رزقلرندن خزینهلرندن فایده لنمق ایله بو یورمش. شریعت، یردن، طبیعتدن فایده لانو اوچون الک مفید طریقلر طابو، هر عصرک اوزینه کوره الک اشکلکی قورالمر حاضرله و، مثلاً زاؤودلر فابریقلر شرکتلر قورو، زراعی عمرانی طبی اقتصادی ماشینلر ایجاد ایتو، زراعت تجارت طب عمارت هنر حیاطت اصوللری، مکتبلری تأسیس قیلو کبی اشلر - خیراتلر ایله ده البته بو یورر. عموماً یردن، طبیعتدن بر بر جهته فایده لانوده واسطه لغی ده اولاجق هر بر عملک مأمورلرکینه شو آیت کریمه (ایسکی اصول کتابلرنده اقتضائص نامیه معروف بر طریقله) قطعی صورتده دلالت ایتور. اقتصاد، سیاست طب میدانلرنده خوجه اق حاکمک عزتلرینه دفع ایدر چک شوندی آیتلر ایله عمل قیلمادی. اهل ایتدی ده اسلام دنیاسی هر یرده هر میدانده خور اولدی قول اولدی. شوندی اوق قرآن فرمانلریله عمل قیلدی. امثال ایتدی ده باوروا آمریکا دولتلری هر یرده هر میدانده خوجه اولدی حاکم اولدی. شو کونگی تیلیغراف تیلفونلر، آیروپلان سه پهلینلر،

امیر تیمور کورگان وقف نامہ سی

قازاقارنگ نسل و اوروغاری، عرف و عادتاری ہمہ ادیاتلری برلہ شغللہ نوچی اتوغراف ابو بکر افندی دیوا یوف جنابلری اوشبو جای «تاشکند» شہرندن «اورنورغ» غہ کیلوب بر آز کونلر قالغان ایدی. بز اوشبو حرمتلو ذات برلہ تکرار مجلسدہش بولدیق و کیگ معلوماتندن استفادہ قیلدیق. عسکری مأمورلر قیافتندہ یوروچی بو آدم تکلفسز، خالص بر کشی بولوب سوزی آچیق و مجلسی بیک بیگ و لذتلیدر. تورکستان معیشتی وقازاقلر احوالی حقندہ، موندن غریب و عجیب خبرلر ایشدک و ضحبتلرندن ممنون بولوب قالدق.

قولندہ، امیر تیمورنگ خواجہ احمد یسوی اسمینہ وقف ایکنان ملکارینگ وقف یازووندن آلتغان بر نسخہ بار ایدی. شول نسخہ نی بزگہ ہدیہ ایندی و صوراشوومنزغہ کورہ وقف یازووی حقندہ اوشبو معلوماتنی بیردی:

«امیر تیمور، تورکستان شہرندہ خواجہ احمد یسوی قبرینہ الوغ بر مسجد بنا ایتوب خواجہ احمد یسوی بالالری ایچون بر صولر وقف ایتوب قالدردغان و مذکور وقفلرینی تا کید ایتوب وقف نامہدہ یازدردغان، مگرہ روسیہ دولتی تورکستانی ضبط ایکنان وقتدہ شول وقف ملکارینگ وقف نامہ سی (وثیقہ سی) تابولماغان». تورکستان ولایتی روسیہ قولینہ توشمازدن بکرمی یللمر مقدمہ خواجہ احمد یسوی بالالرندن (خواجہ لردن) بری اوغریلق برلہ تہمت ایتلوب شریعت قاضیسی طرفندن قولی کیسلو برلہ حکم ایبولگان بولغان. اما مذکور خواجہ، بر فرصت تابوب تورکستاندن قاقچان و قاضی طرفندن بیرلگان حکم یورتلمی قالغان. امیر تیمورنگ وقف نامہ سی شول خواجہ قولندہ صاقلانا ایکنان، خواجہ ایسہ مذکور وقف نامہ نی دہ اوزی برلہ برلکدہ آلوب کیتکان و ہیچ خبرسز یوغالغان».

اوشبو صولگ یلردہ گنیرال غوییرناطور کانسہ لریہ سینہ: «بز، خواجہ احمد یسوی نسلندن بولغان خواجہ لردنمز، امیر تیمور طرفندن احمد یسوی بالالری ایچون وقف ایبولگان ملکاردہ، وقف نامہدہ کورلگان شرطلرغہ موافق بزنگ دہ فائدہ لہ نورگہ

صنایعی استخدام بولندہ۔ بوتون کوچلری بوتون ساعتربلہ طرشمق قر آن اہلترینہ قر آن فرمانیلہ لازم و فرضدر.

قر آن کریم صیغہ لرنندہ، ہر وقت ضلالت نمرہ سی، شقاوت جزاسی اولمق صفتیلہ بیان قیلنور خزی، مغلوبیت، صغار، انقراض ہر بری تہلکہ جملہ سندن اولدیغیچون، انقراض تنزل عاملی اولان ہر شی دین نظرندہ ممنوع اولور. انقراض، خزی ذلت، صغار کبی تہلکہ لر۔ اوزلری ممنوع اولدقدن صولگ بوتون سیبلری عامللری دہ ممنوع اولمق، سویلرگہ حاجتی یوق، بدیہی بر نرسہ اولسہ کرک. «انقراض عامللری دہ دین طشندہ دینسزک اچندہدر» سوزینک معناسی دہ شولدر، بوکا کورہ شو سوز، شوفکر غایت طازا نیگری اولوب ہیچ بر انتقاد فلان لرنی قابل توگلدر. ہر بر ہلاکتندن فلاکتندن منع ایدہر قر آنک حاملی حساب قیلنور اسلام دنیاسی ہر یردہ ہر میدانہ ہر زماندہ ہر بردلندن تہلکہ کدن محفوظ، الگ عزیز، الگ سابق بر ملت اولمق لازم ایدی. مونک اوچون دہ ذلت ہلاکت سیبلرینک ہمہ سندن صاقلانوب عزت سابقیت بوللرینک ہر برندن بوزمک، یوزمک لازم ایدی. لکن اسلام دنیاسی مبارک قر آتی حقیلہ حمل قیلماس اولدی دہ۔ بوتون ہلاکتلردن طیار قر آن فرمانلرن آگلار ہم یاخود طگلار ماس اولدی دہ ہر یردہ ہر میدانہ۔ اقتصاد، سیاست میدانلرندہ طہ عمران اخلاق دنیالرنندہ ذلت، ہلاکت دیگ گزلینگ ہر برینہ باطدی. لکن چقمق، چغارمق ممکندر. ذلندن، صغاردن، خزی دن، مغلوبیتدن، انقراضدن، عموما تہلکہ کدن شدنلہ منع ایدہر قر آن فرمانلرن حقیقتنچہ آگلار ہم طگلار اولسہ، البتہ چغاققدر.

شعر:

یالغز لفقده.

طورام یالغز همان بر چیتلکدہ،
کوز کورگان یوق سرم سویلہرگہ؛
بشمس حسرت، قایم سبب بولا،
اوزلوب۔ اوزلوب آزارق کویلہرگہ.

ایسہ بلہسم، دوستلر، ایسم کیتہ:
یالغز اوتکان یہ مسز عمرگہ؛
گدہ ی یہ شلک و قتم اوتار میکان؟
مہ گگی زارلاب شولای عمرگہ.

قورماش. (ترویسی).

زوال بدمان جلال او تواند رسید و زمستیکه پای ناس پیراهن کمال آن تواند کشت امتیاز بخشند تا تمامی همت بلند و نهمت ارجمند را بر تفتیح ابواب خیر و احسان و ترشح اسباب برو امتنان مصروف سازد چنانکه درین ایام فرحت انجام میمنت نظام که عصر هایون او ان میمون دولت افزون حضرت حاقان الحاقان صاحب قران باعث الامن والامان منبع الجود والاحسان اعنی حضرت سید امیر تیمور کوراگان بهادر سلطان ابن امیر تراغای جنت مکان مذکور شده است بس بدرستیکه امید ازو اهب العطا یا نموده ازین جناب مزار فیض آثار استعدا ورزیده خواهان وجویان شده بجناب عالی نسب چندین وقف هارا تعیین نموده علی الخصوص یک جوی آبکه از سر آب چشمه خواجه توماسی میگویند ازین میر آمده گی را اینکچہ نام میگویند مذکور جوی آب را مع دو طرفش باهرای زمین پانیش برآه آقی جرمیگد شسته مع زمینها بقریب جناب جناب حضرت قل الحیر اتا رسیدہ میباشد مذکور آب مع زمینها را بحضرت جناب سلطان الطریقه و برهان الحقیقه قدوة الکاملین زبدة العارفين فرید الدهر و حید العصر اعنی سلطان خواجه احمد یسوی نورالله مرقدہ وقف کردیم تقبل الله تعالی فی الحشر والنشور این محدود مذکور را بر مصارف معینه وقف صریح اورا صحت و صدقة جاریه مؤبده مخدده موقوفه لازمه شرعیه جایزه نافذہ حسبہ الله ابتغاء لمرضات الله تعالی بحیث لا یباع ولا یورث ولا یوهب هبة كاملة اوناقصه ولا یملک بوجه فسلمه علی اصولها محفوظ علی شروطها جازیه علی سنتها الواضحة الظاهرة الصلاحية الفاتحة ناصیه علی سبها الماطعة الباهرة المسماة فی هذه الوقف مشروط با آنکه وقف مذکورہ را بقی الله آثار عمله الی یوم النشور ولایت تصرف الی من یشاء و یمنعها عن یشاء و این نوع تصرف مخصوص واقف باشد که دیگری را این تصرف نباشد. شرط دیگر آنکه آنچه ازین وقف حاصل شود اولاً آنکه حافظ کلام ربانی در مقبره حضرت بزرگوار اعنی نام مبارکش سلطان خواجه احمد یسوی رحمت الله علیه در آمده از آیات قرآن ینات در روز پنجشنبه و روز دوشنبه تلاوت بارواح پاک متبرک صاحب لواء مغفرة ایثار کرده بخشند تا آن آیات ینات باهرات واضحات یآوری نموده منازل هایا را منور و روشن کرداتند و نیز بارواح اموات دیگر که اقارب بوده باشند بانها به بخشند و شروط دیگر آنکه فضائل ماب کلمات اکتساب بمیر علی شیخ ابن حسن شیخ از اولاد حضرت جناب صدر شیخ جنابشائرا بمالقب خلوتی شیخ هم میگویند برادر جناب حضرت خواجه احمد یسوی میباشند از ناصیه و رخساره این جناب عالی دیانت کیش و خیریت اندیشه و دعا گوئی روشن و هویدا نموده من کل الوجوه ظاهر و نمایان شد برینوجه جناب دیانت اندیش ر

حقمز بار، شوشی حقدہ بر تدبیر قیلونئی اوتنه مز و سوزمز که دلیل ایوب امیر تیمور طرفدن یازلغان وقف نامه نگ اصل نسخه سینی برابر یبارہ مز» مضمونده بر عریضه کیلدی.»
«تفتیش سوگنده بو وقف نامه نگ امیر تیمور طرفدن یازلغان وثیقه ایکانلگی و تخمینا ۸۰ یلار مقدم تورکستاندن یوغالغان خواجه برله برلکده یوغالغان نسخه ایکانلگی معلوم بولدی.»
«وقف نامه نی بز روسچہغه ترجمه ایتدک و آثار عتیقه جمعیتی نگ فوق العاده مجاسی بولوب مذکور وقف نامه حقدہ بر تاقول توزولدی. کاغدنک یک اهمیتلی و تاریخی اثر بولووی سبیلی غو بیرناطور جناب لری اوزی هم مجلسده حاضر بولدی و مینم طرفمدن ترتیب ایتولگان دوقلاد اوقولوب تمام بولغاندن صولک مجاس که حاضر بولوچیلر تحسین ایتدیلر و نمون قالدیلر. فقط تأسف که اوشبو وقتده ترتیب ایتولگان بر تاقول نسخه لری یوغالوب بتکانلر، آثار عتیقه جمعیتده حتی مذکور مجلسده بولغان اعضا لنگ کتبخانالرنده ده تابلوی. مینم اوزمده یالسلر برگنه نسخه بار.»
«اصل وقف نامه نی بر الوغ عالمندن عینا (مهمله و معجمه لری، رسم خط لری ده اصل نسخه که موافق ایتلوب) کوچر توب آلم و شول نسخه نی سزگه هدیه ایتدم. اصل نسخه بو کونده «تاشکنند» شهرنده آثار قدیمه موزه خانه سنده صاقلانادر.»

حرم تلو ابو بکر افندی دیوا یوف جناب لرندن وقف نامه حقدہ ایشکان سوزلر مزنگ اهمیتلی اورنلری شوشیلر. هدیه قیلووی ایچون بز آگا رحمت اوقودق و دنیا یوزنده برگنه نسخه دن عبارت بولغان بو تاریخی اثرنی «شورا» ده باصوب تاراتو حقدہ مساعده لرینی آلدق. شوکا کوره بز هم اوشبو وقف نامه نی عینا باصامز. مهمله و معجمه حرف لری هم ده باشقه بر رسم خط مساهله لری حقدہ غنی مسئولیت بزگه عائد توکل.

رضاء الدین بن فخرالدین.

وقف نامه سی اوشبودر:

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

بسم الله الرحمن الرحیم

لا اله الا الله محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم و علی آله واصحابه اجمعین الطیبین الطاهرین و علی من اتبع الهدی. هذه العمارة الشريفة اللطيفة الميمونة لازمة و قفیه امره الوقف الامیر الا عظم مالك رقاب الامم المختص بعناية المالك الرحمن اعنی امیر تیمور کوراگان خلد الله تعالی ملكه و احسانه. اما بعد چون و اهب العطا یا و احراز البرایا جل جلاله و عم نواله بنده از خواص عباد خود زابو اطف لم یزلی مخصوص کرداند و ابواب خزاین رحمت و رأفت برو مفتوح دارد هر اینه اورا بدولت ابدی و سرمدی دست

متولی بمزار فیض آثار را مناسب دیده ماندیم و ضبط و رابط بروجهی نمایند که یوم یقوم الحساب از عهده جواب بیرون تواند آمد اسراف و اتلاف نکنند انشاء الله بعده اولاد ذکوروی و اولاد اولاد ذکوروی باشد چنانچه ظاهر است شرعا بطنا بعد بطن و قرنا بعد قرن ابد الابد و شروط دیگر آنکه درون و بیرون مقبره شریف دوسقا که آب کش و جاروب کشی از برای خدمت کردن هر کدام آن طریق خدمت کردن و جاروب کشی و سقایی را از اهل آن موضع که از عهده آن بر آمده باشد بوی ملال بحيث لا نقصان فیه بجای آرند و قیام و اقامت باین خدمت کما ینبغی نمایند و شروط دیگر آنکه از برای وقف چارباغ در قریب خواجه توماسی بوده از برای دو باغبان که هر کدام از دانا باشند بقاعده باغبانی راقیام خدمت نموده باشند این چارباغ معمور و آبادان و بدستور باغبانی را بملاحظه و محفوظ دارند و بر وجهیکه کاملان این کارها پسند کنند و شرط دیگر آنکه فضائل آب کمالات اکتساب اغنی میرعلی خواجه شیخ ابن حسن شیخ اولاد صدرالدین خواجه که امین خاص است اثر ابعث تخریب آن از غیر میشده باشد منع کنند که از محصولات جوی آب زمین های مذکور و مزارع تعیین وقف نموده بر وجهی که اکمل ضبط فی الواقع محصولات بی قصور و کسور بدست آید با تمام اومومی الیه مذکور مصارف که تعیین وقف نموده صرف نماید و بلا تقصیر بلا توفیر و شروط دیگر آنکه بهر هفته فی یوم دوشنبه و فی یوم آدینه از برای حلیم آبه دو نیم من کندم مع دو من مقدار گوشت مع غنک و هیزم این مذکور راپخته بحفاظان کلام ربانی و ذاکران و فقرا یان و غریبان و مسکینان و یتیمان این موضع بوده باشد بهمون مذکوران مصروف سازند و در هر سالی تخمینا صد من کندم آرد کره و نان پخته بفقیران و مسکینان مذکوران تسلیم نمایند و بیازونمک چقدر مصروف باشد و نخوت نیز چقدر مصروف بوده باشد بلا تقصیر صرف نمایند و در سالی تخمینا صد خروار هیزم خواه از خسی و خواه از چوب همه این مقادیر مذکور سالیانه ست بمقدار هر آب آتش مذکور ازین مصالح صرف کرده شود بغیر از گوشت و کندم که در هر هفته آنها که تعیین یفت و این آتش حلیم آبه را باین طریق مذکور شد در مقبره جناب فیض آثار حضرت سلطان العارفین نورالله مرقدہ تسلیم نموده بدهند اگر از مایکفی آنها زیادتی سازند متولی مذکور آن زیادتی محصولات موقوفات را در عمارت مقبره متبر که مذکور صرف نماید و هر هر روان ازین ممر مرور نمایند و این پل معمور و ابدالله عمارت خیر اندیش بصورت آنکه از متولی مذکور منقطع التناسل شود حکام عصر و قاضی زمان مردامین متدین کافی ضابط قابل را متولی نصب کنند ما از خیات زره نداشته باشد چنانچه مقتضای دیانت و نصف ضابط و اولان

بجا کم عصر و زمان مفوض باشد و اگر عیاذ بالله مصارف مذکوره بالکل منقطع کرد دوائری ازوی نماید محصول این وقف بر فقراء مسالمن صرف شود الی ان یشاء الله الارض و من علیها و هو خیر الوارثین مالک رقب الناس اجمعین حافظ الخلاق فی الارضین و شرط دیگر آنکه استبدال کرده نشود به هیچ وجهی هر چندکه استبدال تجویز نه بیندو حکم سداد آن کنند ثابیا محفی و مستور نمائند که مجموع تابع تورکستان و قریه ها بهمه مقیمان و روستایان و شیخان و شبان و جمیع عملداران و رعیه ها واضح ولایح بوده میباشد که بدانیدو آگاه باشید هر جویکه بمحکوم تورکستان بوده باشد ازهر جوی مذکور آن دوقوش زمین مع آبش را از برای حایم آبه جناب سلطان الطریقه برهان الحقیقه قدوة الکاملین زبدة العارفین خواجه احمد یسوی نورالله مرقدہ وقف کردیم احدی بوقف مذکور تعدی و نظام نمایند در روز حشر شرمسار نمایند و در هر جوی دوقوش زمین مع آبش گفتند (میر قراسو) وقف جناب حضرت سعد وقاص رضی الله عنه و در جوی سغناق و چورناق دوقوش مذکور چورناق آنا ملقب اسم صلی حجو ملک سره درویش علی سغناقی این شیدای شیخ سغناقی بن سوندیک آنا سغناقی ابن کویوندیک آنا سغناقی چورناق و سغناقی ازاق مینگر قراناش بر آمده گی قرابولاق و سزات بولاق و آق تپه و اوریار مع میش و آقزیل قیا میر آمده گی چشمه کوکناش این مذکوران حق شرب جماعه سغناق ست و نیز مشروط است که جناب حضرت درویش علی سغناقی رحمه الله علیه رادر مسجد جناب حضرت خواجه احمد یسوی قدس سره برای خطابت مومی الیه مذکور را مناسب گردیده بخطابت نصب گرداند و من بعدهم از اولادشان صلحا بوده باشد قائم مقام مومی الیه مذکور را نصب کنند و نیز در بالا مذکور شده در هر جوی دوقوش زمین مع آبش بحضرت جناب بزرگوار وقف تعیین نموده و در قیاجوق و در بهاروق و در جوی شط و در جوی دروازه و در جوی تشناق و جوی چاغه و قوش قورغان این جوی های مذکوران دوقوش زمین مع حق شرب آن گرفته زراعت کند یا کنانند و محصولات آنرا دروجه معاش خود صرف نمایند و بدعای خیر حضرت واقف در صلاوقه مکان اجابت دعوات ست اشتغال نمایند متولی مذکور بالا گفت که نصف عشر محصول گیرد و شیخ مذکور و نگاه بان و ضابط مستور (بهمین رویش مضبوط) احتیاط کرده بهر حافظ هر سالی مقدار صد پنجاه من غله مسانت کبر دهر سقا که و باغبان و جاروب کشی فی سبیل المذکور هر سالی صد بست من غله مسانت گیرد در محصول آن بدفع متولی مذکور مومی الیه بوده و همه بوزن سنک بزرگ تورکستان و نیز مشروط بآنکه برادران و فرزندان و اتباعان

برنجی درسی (کرسو درسی) - شاگردلرنی معنا هم
 جمله بلهن تانشدروغه حاضرله اوچون صرف - نحو درسارینه
 باشلاغانده یعنی کرسو درسنده شاگردلر بلهن بوروشده مذاکره
 قیلنور :

معلم : - به ، شاگردلر ، شوشنده صنفده بولغان نهرسهلرنی
 هم کشیلرنی میگا آتاب ئه یتوب قارا کز ئه لی . به نجیب سین
 بره رسن ئه یت ئه لی .

بوندن صوگ شاگردلر هر برسی کیزه کله شوب (نوبله شوب)
 صنفده غی ئه ییرلرنی آتاب ئه یتوب چغارلر (مثلا ، کرسی ، پارتا ،
 صنف تاقئاسی ، اشکاف ، اورندق ، دیوار ، تهره زه ، ایدن ، توبه ،
 ایشک ، نهایت معلم هم شاگردلرنی ئه یتورلر) .

معلم ، صوکره ، شاگردلردن باقچه ده ، یورتده ، مکتب
 تیره سنده ، سبزوات باقچه سنده ، اورمانده ، یالانده هم مسجده
 بولغان نهرسهلرنی اسملری بلهن آتابوب ئه یتدرر .

شاگردلر بولارنی ده ئه یتوب بترگچ ، بو طریقه سؤال
 بیرلور : قرده جهی کوننده نیندی ئه ییرلر بولا ؟ ئه ، قش کونی
 آنده نیندی نهرسهلر کوره مز؟ کوک یوزنده کوندز نهرسه نی
 کوره مز؟ کوندز آنده نهرسه بولا ؟ ئه کیچ آنده نهرسهلر کورنه ؟
 بوده بشکاج معلم ، بره ر کتانی کورسه توب ، به شول کتاب
 حقنده نی ده بولسه بره ر نهرسه ئه یتکر! کتاب طوغریسینده ئه یتکان
 کبی اوستل ، اورندق ، مکتب ، مسجد ، آچ ، ایکمه ک؛ آت ،
 صیر ، ئه تچ ، اورده ک هم کشیلر حقنده ، معلم هم شاگردلر
 طوغریسینده نی ده بولسه بره ر سوز ئه یتکر!

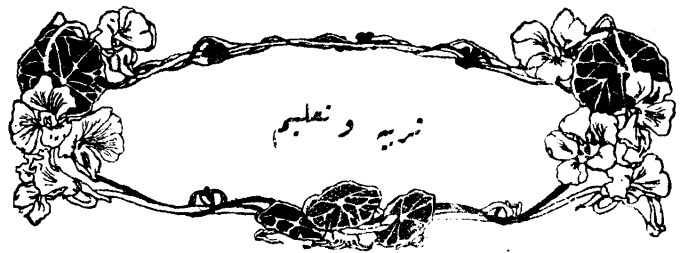
شاگردلر بو تله کنی ده برینه یتکرگچ ، معلم ، آلارنک
 ئه یتکان جمله لرندن یگره کلرن صنف تاقئاسینه یازوب قویار . طبیی
 هر جمله صوگنده نقطه قویلور . آندن صوگ ایندی شول تاقئاغه
 یازغان مثاللرنی تحایل قیلو باشلانور . بو روشچه :

به ، علی ، سین آنه شول باشده غی برنجی مثالنی اوکو !
 (فرض ایتیک اول مثال « آچ اوسه » دیگان جمله بولسون) به
 سین حاضر نهرسه طوغریسینده او قودک؟ آچ طوغریسینده نیچک
 دیب او قودک؟ (اگر بو وقتده بالارنک جوابنده موفقیتسزک
 کورلسه ، جمله نک حکمی بلهن فایدالانولورده ، اییه نی تابدرور
 اوچون بولای سؤال بیرلور: نهرسه اول اوسه ؟) .

ایندی سین ، فاتح ، ایکنجی مثالنی اوکو ! (مثلا «معلم
 او قوتا» دیگان جمله بولسون) . کم طوغریسینده او قودک؟ معلم
 طوغریسینده نیچک دیب او قودک؟ مدحت ، سین اوچنجی مثالنی
 او قوب قارا . («مکتب زور» جمله سی بولسون) . نهرسه حقنده
 او قودک؟ مکتب حقنده نی دیب او قودک؟

متعلقان و ظلمه متغلبان و امرا و صدور و حکام و جمیع ارباب
 رؤیت ها دخل و تعرض نکنند و تصرف رابتمولی این گذرانند
 و تصرف مومی الیه راباطل رواندارند حرام ست بسلاطین و حکام
 و خواس و عوام و ضیع و شریف و کافه انام که درین وقف تعیر
 و تبدیل جایز دارندو من غیره او بدله فلغنة الله و الملائكة والناس
 اجمعین و مستوجب عقاب و غضب ابدالابدین کردد .

تاریخ امیر تیمور کوراگان صاحب قران
 تیمور کوراگان که مثل اوشاه نبود - در هفصدسی پنج آمد بوجود
 در هفصد همتادیک عالم بکرفت - در هفصد هفت کرد عالم بدرود .

تل و ادبیات اوقو اصوللری

صرف - نخود درسی بیرو اورنه کلری - بو اورنده
 یوقاریده بیان ایتلگان یا کئی و مقبول یول بلهز صرف - نخودن
 درس بیرو اورنه کلری ده یازوب ، شونلرنی آچق و عملی روشده
 کورسه توب اومه مز . فقط صرف - نحو درسلرنک هر برسی
 حقنده ده اورنه کلر یازوب کورسه تو بیک کوب اورن آچق بولغانغه
 بر نیچه مهملری طوغریسینده غنه اورنه کلر کورسه توب ، شونک
 بلهن قئاغته نوگه مجبورمز . شونلرغه قاراب باشقه درسلرنی نیچک
 آوب باررغه تیشلگی شاید آگلاشسه کیره ک .

بو یازاچغمز درس اورنه کلری اوز طرفمزدن عملگه قویولمیه
 هم تعقیب ایتلمیه یالغز اصول تعلیم کتابلرندن کوچرلگان
 اشانچسز وقوری بویاودنغنه عبارت لافلر توگل ؛ اوزمز صرف -
 نحو درسلرنده دائما عملگه قویوب ، جدی روشده تجربه قیلوب
 کیلگان یولمز شولدر . آنک فایداسن کوزمز بلهن کوروب ،
 کوب صواب ، شوگا ایمانمنی کامل برکتسه چکنه یازامز .

ذاتا اوزی حقنده کوب تجربه لر ایله ایمانگ کامله شوب
 یتمه گان ، آنک شولای بولورغه کیره کلگینه کوگنک غام قرارلاشماغان
 بر مسئله طوغریسینده ، تیک آندن بوندن کوزگه چالغان کاغد
 اوستنده گی نظریه لر نیگنه اوزب یولقوب ، مطبوعات صحنه سینه
 چغاروب باصدروغه بزنگ حالمزدن کیلمی ؛ بز آندن قورقامز ،
 بزنگ آکا باترلغمز یوقدر .

برسی حقتده نیچه شهر تورلی سوزلر نه یتدیگر؟ شونلرنی صاناب بیرکتر!

صوکره معلم اوز طرفندن بر آز قسقه قسقه جملهلر نه یتوب، شونلرنی شاگردلردن سؤال واسطه سی ایله کوکلدن تحلیل قیلدر. مثلا، شوندی سؤاللر بیروب: نهرسه (یا که کم) طوغریسنده ایتله و آنک طوغریسنده نی دیب نه یتله؟

بولای سؤال واسطه سی ایله کوکلدن تحلیل قیلدر اوچون شاگردلرگه عرض ایتله تورغان مثالدرده معلم جمله نك ایه سن (مبتداسن) گل اسملردنگنه کیلترمه س، بلکه سوز تورلرنك ایه بولورغه یازی تورغانلردن هر برسن ایله قیلوب نه یتور (اسملر، اسملکلر - ضمیرلر - فعلی - اسملر - مصدرلر - هم باشقهلرنك هر برسی ایله (مبتدا) قیلوب نه یتلور) شولای اوق حکملرده سوز تورلرنك هر قایوسندن کیلترلور. ذاتا بو، هر درسده شولای ایتلورگه تیش.

نهایت جمله ده گئی سوز تورکلرنك هر قایوسنك (ایله بله ن حکمنك) نهرسه نی بلدرگانلکلرن، اهمیتلرن و خدمتلرن شاگردلر کامل آ کلاب یته آغالرمی، یوقمی ایکانینه قناعت حاصل ایتو اوچون معلم شول یولغه کرر:

معلم نیندی ده بولسه بر نه بیرنك اسمن نه یتور. مثلا «قلم» دیگان سوزنی آور. هم شاگردلردن بولای صورار: حاضر سزگه قلم طوغریسنده بره نهرسه ته یتلگانی آ کلاسلامی؟

بوندن صولك تيك حکمنی گنه نه یتور. مثلا «بوغالغان» دیگان سوزنی. صوکره شولای سؤال بیرر: حاضر سزگه بو سوزنك نهرسه حقتده نه یتلگانی بیلیلمی؟ یعنی «بوغالغان» دیگان سوز نهرسه طوغریسنده نه یتله، شونی آ گلیسزمی؟

شولای اوق معلم ایکی تورلی اسمنی یعنی ایکی تورلی ایله نی آوب، شونلرنی ایکسن نه یتوب ده نه لگی کیبی سؤال بیررلر مثلا، نه تهج بله ن اوردهك دیگان اسملرنی نه یتو کیبی،

بو وقتده شاگردلر بو اسملردن سوزنك نهرسه لر حقتده نه یتله چلی معلوم بولسه ده، آنلر طوغریسنده نی دیب نه یتله چکی بیلیلی بولماغان آ کلارلر؟ شوکا کوکلری قرارلاشور.

یا که معلم ایکی حکم آوب (مثلا «قچقرا»، «بوزه» دیگان حکملرنی آوب) بولای صورار: سزگه بو سوزلردن نهرسه نك قچقرغانی هم نهرسه نك یوزگه نی بیلیلمی؟

آیرغچلی ایهلر هم تماملقلر بله ن برکه ایهلرنی آوب ده شوندی سؤاللر بیرلور. مثلا «صووق وقتلر» دیگان آیرغچلی ایله نه یتلسه، شاگردلر بونده بر سوزنك طولماغانلغینه یعنی «صووق وقتلر» حقتده نی دیب نه یتلونی بلدره تورغان سوزنك

ناقتاغه یازلغان مثاللرنك همه سینك ده منطقی تحلیلن شول طریقه تمام ایتکاج، جمله نك کیسه کلرن تیکشرو باشلانور. مثلا شول روشچه: یه، عارف، سین نه یت نه لی، اولگی مثاله نیچه سوز بار؟ شول سوزلرنك اولگیسی نهرسه نی بلدره، نیی کورسه ته؟ (شاگردلرنك بو سؤالغه جوابی بو طریقه بولورغه تیش یعنی معلم بولشاق سؤالی ایله شول طریقه جواب بیردرنور: «اولگی سوز - یعنی آچا دیگان سوز - بو مثاله سوزنك نهرسه طوغریسنده نه یتلگانی کورسه ته») ایندی شول اوق مثاله ایکنجی سوز نینی آ کلاتا؟ (شاگردلرنك جوابی بولای بولورغه کیزهك: «اون ایکنجی سوز، بو مثاله آچا طوغریسنده نی دیب نه یتلگانی بلدره»).

علی سین نه یت نه لی، ایکنجی مثاله نیچه سوز بار؟ آنك اولگیسی کمنی کورسه ته؟ نه ایکنجیسی نینی بلدره؟ اوچنجی مثاله نیچه سوز؟ الخ...

منه شول روشچه ناقتاغه یازلغان جمله لرده هر قایوسنده نیچه شهر سوز بولوب، آنلرنك هر برسی نهرسه نی کورسه تکاندکلری حقتده صوراولر تمام بولعاج، معلم باشقه بر شاگردن بولای سؤال قیلور:

یه نعیم، شول ناقتاغه یازلغان مثاللرنك هر قایوسنده نهرسه لر هم کملر طوغریسنده نه یتله؟

شاگردن - اولگیسنده آچا حقتده، ایکنجیسنده معلم، اوچنجیسنده مکتب طوغریسنده نه یتله.

معلم - آنه شول نه بیرلر هم کشیلر طوغریسنده هر بر مثاله نی دیب نه یتله؟ فؤاد سین نه یتوب قارا نه لی!

شاگردن - اولگی مثاله آچا طوغریسنده اول «اوسه» دیب نه یتله، ایکنجی مثاله معلم طوغریسنده اون «اوقوتا» دیب نه یتله. اوچنجی مثاله الخ...

بوندن صولك ایندی شاگردلرنك نه لگی تحلیل و تقش ایتلگان مثاللرنی ناقتادن ارز دفترلرنه یازوب آلورلر. اولده بولعاج، معلم، شاگردلرگه تاغی بولای سؤال بیرر:

اولگی مثاله نهرسه طوغریسنده نه یتله ایدی نه لی؟ کریم سین شول مثالنی اوقو! یه حاضر آچا طوغریسنده نیچکده بولسه ایکنجی تورلی سوز نه یتوب قارا. شولای اوق معلم، مکتب هم باشقهلر حقتده ده بوتن تورلی سوزلر نه یتوب قارا! (ناقتادهغی مثالدرده بولغان نه بیرلرنك هر قایوسی حقتده ده شولای ایتلور).

یاری، ایندی شونی نه یتسگر: سز آچا، معلم، مکتب الخ... لرنك هر برسی طوغریسنده نیچه شهر مثال نه یتدیگر؟ یعنی هر

يوقلغينه قناعت حاصل ايتەچكلر .

شولاي اوق «مين آني...»، «نعيم دفترني...»، «قوشلر قانات بلەن...»، «دفتر كاغددن...»، «كيجە قار...»، «صوده بالقر...». رەوشندە ايەلەر بلەن تاماملقر غنە ئەيتلسەدە شاگردلر سوزنك تمام توگلكنگن يعنى حكمنك يوقاغن سيز نەچكلر، آيرغچلي، قوشما هم تاماملقلي حكملرني ايەلردن باشقە آيرم ئەيتوبدە تمرين ياصالور. («يك ماتور يازا- كم؟»، «توگلوب كيتدى» - نەرسە؟ - «نق اورتا- نەرسە؟» - كى حكملر ايله تمرين ياصالور).

منە شول طريقلر ايله، شاگردلرگە جملەنك باش كيسەكلرينگ خدمتلىرى، اهميتلىرى نيچك بوغانلغى عملى رەوشدە آچق آكلاشلغان بولاجق. يعنى جملەدە اوزى حقندە سوز ئەيتلە تورغان كيسەك (ايەياكە سوزنك مادەسى) بلەن، آنك طوغرىسنندە نى ديب ئەيتلگانلىكنى آكلاتا تورغان (حكىم) كيسا كلرنگ وظيفەلىرى شاگردلرگە بلنگان بولاجقدىر.

بو درس اوچون بيرلە تورغان وظيفەلر شولاي بولورغەمكىن: (۱) توبەندە كى سوزلرگە شوندى اشلر قوشوب يازوب كيلترگەك آنلر آرقلى ئەبيرلر طوغرىسنندە برە نەرسە، برە تورلى اوى و خبر آكلاشلسون) «توبەندە كى سوزلر» دىگنزم معلم طرفندن بيرلگان هر تورلى ايەلر- مبتدلر- بولاجقلر. دىمك بو وظيفە ايله شاگردلرگە ايەلرگە حكملر تابوب يازوب كيلتروگە قوشولغان بولا. لىكن ايە و حكىم دىگان سوزلرني ئەلى آوزغەدە آلورغە يارامى).

(۲) توبەندە كى سوزلرگە شوندى اشلر قوشوب يازوب كيلترگەك، كە بز آنلر ايله توبەندە كى سوزلرنگ نەرسە ياكە كم طوغرىسنندە ئەيتلگانن آكلىق. اول توبەندە كى سوزلر حكملر بولاجق. دىمك بو وظيفە ايله شاگردلرگە حكملرگە ايەلر تابوب يازارغە بيورولغان بولا.

معلم: عبدالرحمن سەدى. «يكاترينبورغ».

براوايسينه (حقينه) مالك بولاجقلردىر.

قورصقە ۱۵ ياشندن كىم بولماغان مسلمانلر (ايرلر وقزلر) معارف وزراتى طرفندن آچلغان ۲ قلاصلى اشقولالر پروغراماسندن كىم بولماغان روشدە تحريرى و شفاهى روس تلىدن و علم حسابدن هم ابتدائى مكاتبلىدە اوقولا تورغان قدر، دين و آنا تلىدن امتحان ايتولوب قبول قىلنورلر.

امتحان صوگندە قورصغە قبول ايتولگان شاگردلرنگ فقيرلىرى اوباز زىمستوالرى طرفندن يىلگولەنگان (هر شاگرد باشينه ۱۳۵ سوم) استيپنديلر بلەن فائەدلەنەچكلردىر. (۱) بەلەبەى زىمستواسندن ۱۰، ۲) اوقا زىمستواسندن ۱۰، ۳) مینزەلە زىمستواسندن ۱۰، ۴) استەرىلى طاماق زىمستواسندن ۵ كشيگە استيپنديلر بولەچكلدىر. استيپنديلر برلە فائەدلەنەن اوچون شاگردلرنگ اوقا ولايتندن بولولرى لازم توگل. هر فقير شاگرد تەلسە قايسى ولايتدن كيلگان بولسون استيپنديلردن فائەدلەنەچكلدىر.

قورصغە كررگە تەلگان كشيلىر، حاضر دن اوك اوقا ولايت زىمستواسينگ معارف طاراتو اشلرن قارى تورغان شەبەسینه عربضه بيررگە، عربضه بلەن برگە اوشبو دا كوميتارنى بيررگە تېوش: (۱) نيچەنجى يىلدە طوغانلغى طوغرىسنندە محله ملاسندن مېترچىسكى فېئس، ۲) چەچەك سالدرغانلغى توغرىسنندە دوقتردن شهادتەمە، اكردە بەلسە برە مەكتەب قام ايتكانلغى طوغرىسنندە شهادتەتامة. قورصنى رسمى رەوشدە آچارغە اورنورغ او كروغ پاپوچيتلى طرفندن رخست بيرلدى. قورص اوكتە بر باشلرندن قالماينچە آچلسە كىرە كدر. قورص توغرىسنندە معلومات آلورغە كشيلىرگە بيرەم كونلردن باشقە هر كون ايرتەن ساعت ۹ دن ۲ كە قدر مراجعت ايتەرگە ممكىن.

Уфимское губернское Земство Стдѣл. народнаго образования.

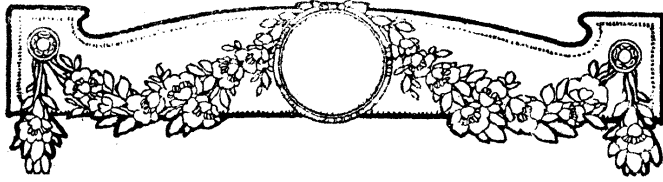
مطبوع اثرلر

قرآن کریم سورەلرېنك تفسير - ترجمسى -

سورە فاتحه، آيت الكرسى، يس شريف كى قرآننگ بر نيچه مشهور آيت و مقرئلرنگ تور كيجە ترجمەسى هم بر نيچه ذكر ودعادن عبارت بولوب عبدالله عصمتى افندى طرفندن ترتيب قىلمش و پيتروغراددە محمد علم مقصودف مطبعەسندە باصلمشدر. «شورا» ادارەسینه كيلگان ايكي نسخەنگ برسى ياخشىراق كاغدگە باصلوب، آخرندە عسكر و آلرنگ عائلەلرینه ياردم ايتو اوچون تشكيل قىلغان موقت مسلمان كاميپتېنك مھرى باردىر. شوندى بازلووينە كورە بوندى مھرى نسخەلر مذكور كامپيت طرفندن

اوج يىلق تعليم و تربيه قورصى.

اوشبو ۱۹۱۶ نجى يىلنگ كوزندە اوقا ولايت زىمستواسى طرفندن روسچە - تاتارچە، روسچە - باشقردچە ابتدائى اشقولالرغە معلم (اوجيتل)، معلمه (اوجيتلنيسه) لر حاضرلەو ئوچون «اوقا» دە اوج يىلق تعليم و تربيه قورصى آچيلاچاقدىر. اوشبو قورصنى تمام ايتكان كشيلىر، ابتدائى روسچە - تاتارچە، روسچە - باشقردچە اشقولالردە رسمى معلم (اوجيتل)، معلمه (اوجيتلنيسه) بولو

مسلمان عسکرلرگه بوشلای طاراتلاچقدر. کتاب ۶۳ بیتلک بولوب بهاسی ۶۰ تین قولغان.

♦♦

دین درسامی . ابتدائی مکتبلرده درس قلوب اوقوتور ایچون حسن علی افندی طرفدن ترتیب ایتولگان رساله در . برنجی کتابی ۱۵ بیت بولوب حقی ۱۵ تین ، ایکنجیسی ۲۰ بیت بولوب حقی ۲۰ تین .

♦♦

مظالم خاتون . دورت پردلک بردر اما بولوب تورکستان تورکلرینگ حاضرگی معیشتلرندن آتوب یازلغان . محرر وناشری حاجی معین افندی ابن شکرالله بولوب «سمرقند» شهرنده گازاروف مطبعه سنده باصلغان . حقی ۳۵ تین .

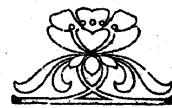
♦♦

عین اروپ . بو کونده تورکستان شاعرلرندن بولغان صدیق افندی شعرلری جیولغان بر مجموعه بولوب ناشری «سمرقند» ده «زرافشان کتبخانهسی» در . حقی ۲۵ تین .

♦♦

آمالر انباسی . کچکنه بالارینگ تن، عقل هم اخلاقلرینی تربیه قیلوده کیره کلی بولغان عقلی زلفی یاگا اصولر سویله نه طورغان بر اثر . مندرجهسی اوشبو نرسهلردن عبارت : یاش بالارنی توزوک تربیه لونگ اساسلری، یوکل بولو، ترکلکنک (یاکی طوغان بالانک) برنجی کرنی، یاش بالانک نوشگی (اورنی)، بالانک یوقلاووی، پاکلک و کیوم، بالانی طویدرو، ایمزو . (آنا سونی برله طویدرو)، ایمزو قاعدهلری، ایمچاک بالاسینی اشارغه اوگره تو، بالانی ایچا کدن آبرو، بر یاشی طولغان بالانی طویدرو، بالانی ایرکن هواده یورتو، بالانک تهنی اوسو، بالانک آکشی اوسو، بالانک ارادهسی کالات تابو، بالارینگ جان و آکلرینی تربیه قیلو .

۱۴۲ بیتده باصلغان بو اثر هر بر خاتون، هر بر آنا آنا، هر بر عائله ایچون ضرور ایکانلگنده شهبه یوق . اوستینه قولغان حقی ۴۵ تین . ترتیب ایتوجیسی وراج دیرنوا- یارمالینقو و تورکیچه گه ترجمه قیلوجیسی طرویسیکی شهرنده «مدرسه» رسولیه» معلملرندن رحیم جان افندی آتابایوف .

اشعار:

«اسما» کتانبده غنی شعرلرنی تشطیر

ای قایه اول کونکه بزده شب طورولر بار ایدی
بر وقتده نیندی بزنگ کوکلی چاقلر بار ایدی
شاد ایدک بز شوندی شادکه حیران قالولق بار ایدی
اما دشمانلرده غملر ایچ پوشولر بار ایدی.

♦♦

بر زمان چغار ایدک بز قرغه دوست ایشلر ایله
قش بوینچه درس اوقوب آراچ مونه پیشلر ایله
(پیشقدم وعلی صنف شاگردلری)
صحرامن یخشیفه کیگ بامانغه اما تار ایدی
آنده اوینولر کولولر سیکرولر بار ایدی.

♦♦

هی عمرلر اوندی کبتدی قایه کبتدی اول زمان
مونه ایندی باری بغدادی اما بزلر بیت صامان (صلام)
طورمش ایسه ایس کیتارک، یورنلر تمام گلزار ایدی
قایده اول شب های هوپلار کفتگولر بار ایدی.

♦♦

اول وقت مونچه رحیه سز نوگل ایدی نزلری
التفاتی اوله ایدی قزلرک قاش، کوزلری
اول زماننی اوایلاما که التفات ناچار ایدی
آنده طوناشلرده املر کوز فصولر بار ایدی.

♦♦

نیچه یلار اوندی اما کورمادک نزلر یوزین
قایده ایشدوب دردله نو اول، شعریه آنلر سوزون
بزنی شاعر اینکان ایسه، عشق ایله دیدار ایدی
یانمزه اولی فاندای صلولر بار ایدی.

♦♦

شعرنی کورگاج «ذاکر» ننگ دیدی اولیکانلرده های
بخشی شعری تقدیر ایتماز ملتگ حالینه وای !
نیگه عیب اینیک «ذاکر» صولک بزده بیت جان بار ایدی،
باش چاغنده بزده هم آنندی بورولر بار ایدی.
«شعر وفضیلت می»

♦♦♦♦♦

آنالارغه سلام

قايغى كوكلادن.

آبام فاطمه نوجون.

كوجدى مسكن بزدن مهنگى يورطقه ،
 حكىمى شولاي بولغاچ الله نك ؛
 اوجاخلرغه قويسن الله آنك
 نورلر بلهن بيزه بلك جانن .
 بارلق ايندگو صفاتلرنى چيغان
 بو مجسم ثورنهك دنيادن
 كيتدى ، ته گريسنه بلك نام بلهن ،
 قالدق جلاب بتمهس غم بلهن .
 باشدوق آنك الله نورغه مانب
 صالحان بولور كوكلادن كوكره ككه ؛
 بولدى ايلينه يولدز ، تيك سوندى تيز ،
 يارالماغان ايكن كوبره ككه .
 آلدى ربي آنك ايندگو جانن ،
 ايضا اوچن اوزينك وعده سن ؛
 مهنگى ممنون ايتب ، بيلگيله سن
 چنلرندن ايگ اعلى سن !

ميرحيدر فيضى .

الهم

شول مناسبت بلهن .

يهش كوكلمده كورمىم بر بورتك يهه ،
 كوبى اينتكسه مده چنكله ب ؛
 طاش توكل بيت ته گرم ، مينم به غرم ،
 غم تزه سگ هامان بورتكله ب .
 ئولش قاچان تيهر حق ، به مكدن ؟
 بيك بايتدك غه مگه ، بوله كه ب ؛
 يهه كورگه نچى غه مار يهش يوره كنى
 ايزه رلر ديب قورقام كومه كه ب .

م . فيضى .

578

ناشرى : «محمد شاكر و محمد ذاكر راميفلر» .
 ررى : رضاء الدين بن فخرالدين .

ت . عزت .

بزنى اول طوغدرغان
 بيله وگه بووندرغان
 بزگه آق سوت اينرگان
 ته مى آشلر بيزگه
 يغلاغانده يوواتقان
 اويانغانده اويانقان
 بله كلرن طالدروب
 ته مى اويقو قالدروب
 صالحلقغه ئوشتمى
 قينلقغه توشرمى
 بزگه بخت تله گان
 بزنگ اوچون جلاغان
 باشلاب ايمان ئيره تكه
 موگلى كويلر كويله تكان
 كون تون بزنى بارلاغان
 ئوستمزنى قاراغان
 چككهنه دن شولايتوب
 ايندى اوسكه چ بولايتوب
 سزنگ ئچون ايندى بز
 سزگه راحت تليز

يودرغان كيندرگه
 سز شفلى آنالر
 اوستكه آق كر كيگرگه
 سز قيمتلى آنالر
 بو قلاغانده تيره تكه
 سز شفلى آنالر
 كوز يه شلرن ظامدروب
 كوته رگان سز آنالر
 اسيلككه بشرتمى
 ئوسدرگه سز آنالر
 بزنى كون ، تون اويلاغان
 سز بولدكز آنالر .
 ته مى سوزلر سويله گان
 سز شفلى آنالر
 ايسكمزنى ياماغان
 سز قيمتلى آنالر
 تريه له ب زورايتوب
 اوقوتقان سز آنالر
 بر تكريگه جليز
 رحمت سزگه آنالر

بوندن سوگى كوتلرده
 كوب حسرتلر ، زحمتلر
 آلدگرغه اصل طاش
 عزيز تكرم يارلقاب
 هر بر يخشى بيرلرده
 سزنگ ايزكى اسمگر
 دنيا آخرت هر وقت
 كوكلكر صاف بلك بولسون
 تكرى سزنى صاقلاسون
 هيچده سزنى قاقماسون
 آلتون كه بوش قبولسون
 گناهگر جوبولسون
 يه مى ياقتى ايللرده
 ياد ايدلسون تللرده
 يوزلرگر آق بولسون
 رولرگر شاد بولسون

«شورا» اورنبورغده اوله بشه كورنه بر حقايقه ادبى ، فنى و سياسى مجموعهدور .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЕ ОБЛОЖКИ
 30 КОП., НА 3 И 4 СТР. — 20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
 Адресъ: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلى : سنه لك 6 صوم ، آلتى آيلق 3 صوم 30 تين .
 «وقت» بران بزگه الوجلرغه :
 سنه لك 11 صوم آلتى آيلق 5 صوم 90 تين در .